

PRZEWODNIK

MIASTO I GMINA
SZUBIN

MIASTO SZUBIN	5
CMENTARZ PARAFIALNY W SZUBINIE	51
GMINA SZUBIN	76
Ameryczka	76
Brzózki	76
Chomętowo	79
Dąbrówka Słupska	83
Głęboczek	84
Kołaczkowo	84
Kowalewo	85
Królikowo	86
Małe Rudy	88
Niedźwiady	89
Nowy Świat	89
Pińsko	91
Rynarzewo	92
Samokłęski Duże	103
Słupy	107
Szaradowo	112
Tur	113
Wąsosz	114
Zalesie	116
Zamość	117
Szlak turystyczny	118
Wybrana bibliografia	119

OD AUTORA

Tradycja upamiętniania ważnych wydarzeń historycznych sięga w Szubinie czasów zaborów. Wtedy to władze pruskie naszego, wówczas powiatowego, miasteczka usytuowały na dzisiejszym placu Wolności pomnik poświęcony żołnierzom poległym w wojnie francusko-pruskiej. Pomnik został zmodernizowany przez Polaków w latach dwudziestych XX w. i poświęcony odzyskanej w 1919 r. niepodległości. Okres międzywojenny na naszym terenie zaowocował pomnikiem-mogiłą poświęconą powstańcom wielkopolskim w Szubinie. Po II wojnie światowej upamiętniano ofiary okupacji. Nasilenie tych działań nastąpiło w latach sześćdziesiątych. W tym okresie powstało wiele tablic i pomników nie tylko w Szubinie, ale i w Turze, Wąsoszu, Nowym Świecie, Królikowie. Po 1989 r. upamiętniano ofiary komunizmu, masowych wywózek czy duchownych, którzy stracili życie w czasie II wojny światowej.

W ostatnich latach liczba obiektów, które upamiętniają historię naszego regionu i ludzi z nim związanych, uległa zmianie. Powstały tablice poświęcone powstańcom, duchownym, ofiarom systemu, a także samym miejscowościom. W naszej gminie zasadziliśmy trzy Dęby Pamięci poświęcone zamordowanym na Wschodzie. W roku jubileuszowym 2015 w ramach 650. rocznicy zaistnienia Szubina w dokumentach, na rynku stanął pomnik pelikanicy, na skwerze przy ul. Sienkiewicza figura Pana Jezusa, w miejscu, gdzie mieścił się obóz w czasie II wojny światowej, odsłonięto nową tablicę, zakopana została kapsuła pamięci, posadzono pamiątkowe dęby w parku miejskim, a lipa Jadwiga oczekiwała się nowej tabliczki. W ostatnich latach mieszkańcy uporządkowali i upamiętnili także dawne cmentarze ewangelickie w Szubinie, Brzózkach, Kowalewie, Chomętowie i w lipcu 2017 r. w Królikowie. Głaz z tablicą pamiątkową stanął również na cmentarzu żydowskim w Szubinie.

Nawiązujące do przeszłości działania środowiska lokalnego wpłynęły na kształt przewodnika, który nie ogranicza się do miejsc pamięci narodowej w tradycyjnym rozumieniu, a idzie

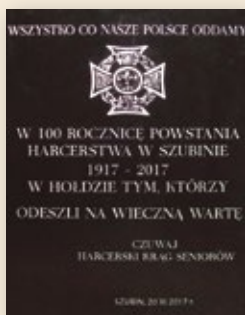
krok dalej, ukazując zróżnicowanie naszej małej ojczyzny. Podejmowane inicjatywy dają obraz nie zawsze łatwej historii tego regionu. Ograniczona liczba stron wydawnictwa wymusiła wybór postaci i ukazała potrzebę stworzenia słownika osób zasłużonych dla środowiska lokalnego, a także kolejnych przewodników szlakiem miejsc kultu czy innych interesujących obiektów i miejsc. W przewodniku zawarto wszystkie pozycje z Rejestru Miejsc Pamięci Narodowej miasta i gminy Szubin.

Oddając w Państwa ręce przewodnik, dziękuję wszystkim, którzy wykonali aktualne zdjęcia obiektów pokazanych w przewodniku, a także tym, którzy przez lata dokumentowali lokalne wydarzenia. Przewodnik to nie tylko zdjęcia, to także krótkie informacje tekstowe wymagające badania źródeł i opracowań oraz życzliwości osób i instytucji, za którą serdecznie dziękuję.

Państwa praca i okazane wsparcie jest ważnym elementem projektu. Liczę, że ukazanie Państwa materiałów wraz z częścią gromadzonych od dziesięcioleci zasobów archiwalnych szubińskiego muzeum zainteresuje Czytelnika, skłaniając do refleksji i chęci odwiedzenia danego miejsca. Tym samym pamięć o tych, co odeszli na wieczną wartę, będzie trwała i spełni się obietnica dawana nad mogiłą bohatera: „Śpij, Ojczyzna o Tobie pamięta...”.

Projekt dofinansowano ze środków Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach Programu „Patriotyzm Jutra”.

Kamila Czechowska
Szubin, 2017 r.

Fot. Marian Domżański,
24.10.2017 r.

Gdy oddawaliśmy przewodnik do druku w pracowni mistrza kamieniarskiego Mariana Domżańskiego w Kcyni, trwały prace nad tablicą, dla upamiętnienia 100 rocznicy powstania harcerstwa w Szubinie.

Tablica powstała z inicjatywy i środków Harcerskiego Kręgu Seniorów ZHP w Szubinie, który działa przy szubińskim muzeum. Uroczystość odsłonięcia na budynku Domu Polskiego – Muzeum Ziemi Szubińskiej, zaplanowano na listopad 2017 r.

MIASTO SZUBIN

MUZEUM ZIEMI SZUBIŃSKIEJ – DOM POLSKI ul. Szkolna 2

Szubińskie muzeum mieści się w historycznym Domu Polskim. Placówka czynna jest od poniedziałku do piątku w godz. 8-16, w innym terminie po telefonicznym uzgodnieniu. Muzeum jest koordynatorem strony www.powstanie.szubin.net poświęconej powstaniu wielkopolskiemu 1918-1919.

Fot. Kamila Czechowska, 2012 r.

Początki gromadzenia pamiątek historycznych w Szubinie mają swoje korzenie w okresie dwudziestolecia międzywojennego. W czasie wojny bezcenne dokumenty, fotografie i inne przedmioty związane z ziemią szubińską przechowywali tutejsi harcerze z Szarych Szeregów. W 1965 r. powstała Izba Pamięci Narodowej, która istniała przy Domu Harcerza w Szubinie. Od 1993 r. działa Muzeum Ziemi Szubińskiej, które przejęło tradycję i zbiory Izby Pamięci Narodowej. Do połowy 2000 r. muzeum mieściło się w Domu Harcerza przy ul. Winnica w Szubinie. Obecnie placówka funkcjonuje w historycznym budynku Domu Polskiego. Założycielem muzeum i pierwszym kustoszem był Zenon Erdmann (1918-2002). Od 2003 r. muzeum nosi jego imię.

Dom Polski, po 1913 r.

TABLICA PAMIĄTKOWA Muzeum Ziemi Szubińskiej – Dom Polski ul. Szkolna 2

Na budynku Domu Polskiego, który zbudowany został ze składek polskich mieszkańców powiatu szubińskiego i Polonii, znajduje się tablica upamiętniająca ważne wydarzenia.

Budynek został ukończony w 1912 r. i nazywany był przez Niemców „Katolische Vereinhaus”, czyli Domem Katolickim. Mieszkańcy Szubina nazywali go Domem Polskim, bo od momentu otwarcia, był ostoją polskości. Tu odbywały się zebrania organizacji patriotycznych, społecznych, przedstawienia, koncerty i zabawy. Obiekt miał swój udział w powstaniu wielkopolskim. W okresie międzywojennym Dom Polski pełnił funkcję domu kultury i siedziby wielu organizacji.

Fot. Kamila Czechowska, 2017 r.

Wraz z nastaniem ciemnych czasów II wojny światowej Niemcy urządzili w nim obóz przejściowy.

Po wojnie były tu klasy pobliskiej szkoły, biura, sala taneczna i widowiskowa, a także szwalnia. Obecnie, od 2000 r., ma tu swoją siedzibę muzeum. Tablica znajduje się w Rejestrze Miejsce Pamięci Narodowej miasta gminy Szubin.

Fot. Kamila Czechowska, 2007 r.

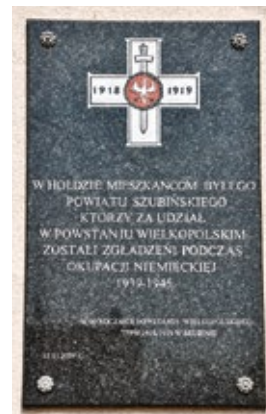
TABLICA PAMIĄTKOWA Muzeum Ziemi Szubińskiej – Dom Polski ul. Kilińskiego

Na budynku muzeum, na ścianie od strony ul. Kilińskiego, 12.01.2009 r. z okazji 90. rocznicy powstania wielkopolskiego odsłonięto pamiątkową tablicę. Napis na tablicy głosi:

W HOŁDZIE MIESZKAŃCOM BYŁEGO
POWIATU SZUBIŃSKIEGO
KTÓRZY ZA UDZIAŁ
W POWSTANIU WIELKOPOLSKIM
ZOSTALI ZGŁADZENI PODCZAS
OKUPACJI NIEMIECKIEJ
1939-1945.

W 90 ROCZNICĘ POWSTANIA WIELKOPOLSKIEGO
TPPW 1918/1919 W SZUBINIE.

Tablicę poświęcił ks. dziekan Tadeusz Leśniński. W uroczystości brały udział liczne poczty sztandarowe. Po odsłonięciu tablicy zebrani udali się do muzeum, gdzie zaprezentowano program patriotyczny.

Fot. Kamila Czechowska, 2017 r.

Montaż tablicy przez firmę kamieniarską
Mariana Domżańskiego z Kcyni.

Fot. Kamila Czechowska, 2009 r.

Uroczystego odsłonięcia dokonali
Helena Noculak, córka Walentego Dypczyńskiego,
powstańca wielkopolskiego zamordowanego przez Niemców,
i Jan Głodek, syn powstańca Jana Głodka.

Fot. Piotr Bemberek, 12.01.2009 r.

TABLICA PAMIĘCI NAUCZYCIELI Budynek Szkoły Podstawowej nr 1 ul. Szkolna 2

Tablica pamiątkowa wmurowana jest w ścianę budynku Szkoły Podstawowej nr 1 i odsłonięta została 1.09.1969 r. w 30. rocznicę wybuchu II wojny światowej. Zawiera napis:

Fot. Kamila Czechowska, 2017 r.

1939-1945
PAMIĘCI NAUCZYCIELI
POWIATU SZUBIŃSKIEGO
KTÓRZY ZGINĘLI Z RĄK
SIEPACZY HITLEROWSKICH
W LATACH 1939-1945.

Poniżej napisu znajduje się lista nazwisk zamordowanych nauczycieli. Tablica znajduje się w Rejestrze Miejsc Pamięci Narodowej miasta i gminy Szubin.

Harcerska warta, 1969 r.

POMNIK OFIAR ZBRODNI HITLEROWSKICH I KOMUNISTYCZNYCH Pl. Kościelny

Pomnik Ofiar Hitlerowskich i Komunistycznych w latach 1939-1989 stoi na skwerze przy kościele pw. św. Marcina Biskupa. 11.05.1993 r. z inicjatywy Porozumienia Centrum został powołany społeczny komitet budowy tego pomnika. W jego skład weszli przedstawiciele Duszpasterstwa Ludzi Pracy, NSZZ „Solidarność” i więźniowie polityczni okresu stalinowskiego, przy wsparciu i duchowej opiece ks. Jana Kątnego.

Uroczystego odsłonięcia dokonali 11.11.1995 r. Bogdan Wendland i Miłosz Heliasz. Autorem projektu pomnika jest Henryk Wojtas. Uroczystość odsłonięcia prowadził Stanisław Jackiewicz, który w swoim wystąpieniu nawiązał do paktu Ribbentrop-Mołotow, napaści wojsk radzieckich i niemieckich na Polskę, podziemia niepodległościowego, które także na terenie Szubina i ziemi szubińskiej było zwalczane przez Urząd Bezpieczeństwa.

Fot. Alina Zbieranek, 2017 r.

Wmurowanie aktu erekcyjnego, po którym przystąpiono do budowy dzięki ofiarności społeczeństwa i wsparciu zakładów pracy, 17.09.1994 r.

Poświęcenia dokonał ks. biskup Stanisław Gądecki, 11.11.1995 r.

Uroczystość odsłonięcia pomnika, 11.11.1995 r.

Symbolika pomnika jest następująca: dwa słupy oznaczają lagry i łagry; cztery cokoliki z czerwonej cegły przykryte granitowymi płytami z napisami miejscowości czterech gmin – Barcin, Łabiszyn, Kcynia, Szubin – oznaczają krew; pośrodku znajduje się równoramienny krzyż, jest on podstawą wszystkich odznaczeń, orderów; ze środka krzyża wyrasta kamień naturalny, który świadczy o sile narodu, ma on bliźnię; orzeł zrywający się do lotu symbolizuje zryw niepodległościowy narodu. Na pomniku znajduje się napis następującej treści:

OFIAROM ZBRODNI HITLEROWSKICH
I ZBRODNI KOMUNISTYCZNYCH
POPEŁNIONYCH NA MIESZKAŃCACH BYŁEGO
POWIATU SZUBIŃSKIEGO W LATACH 1939-1989.

Pomnik znajduje się w Rejestrze Miejsc Pamięci Narodowej miasta i gminy Szubin.

*Podczas wizyty w Szubinie wieniec pod pomnikiem złożył prezydent RP Andrzej Duda.
Fot. Natalia Jaroszevska/Urząd Miejski w Szubinie, 15.10.2015 r.*

Fot. Alina Zbieranek, 2017 r.

**TABLICA PAMIĘCI
KS. JERZEGO POPIEŁUSZKI**
Pl. Kościelny

Po prawej stronie od wejścia do kościoła pw. św. Marcina bpa usytuowany jest ceglany postument z tablicą pamiątkową poświęconą **ks. Jerzemu Popiełuszce**. Tablica powstała w 4. rocznicę męczeńskiej śmierci ks. Jerzego 19.10.1988 r. Fundatorem tablicy było Duszpasterstwo Ludzi Pracy, które pod opieką duchową ks. Jana Kątnego działało przy parafii pw. św. Marcina bpa i organizowało w II połowie lat 80. XX w. msze św. za ojczyznę.

Ks. Jerzy Popiełuszko (1947-1984) urodził się 14.09.1947 r. w Okopach. Ukończył liceum w Suchowoli, a następnie seminarium i otrzymał święcenia kapłańskie w 1972 r. z rąk prymasa kardynała Stefana Wyszyńskiego. Związany był ze środowiskiem akademickim i robotniczym. Aktywnie wspierał „Solidarność”. Organizował msze św. w intencji ojczyzny i pielgrzymki ludzi pracy na Jasną Górę. Zaangażowanie po stronie działaczy niepodległościowych doprowadziło do inwigilacji i represji ze strony ówczesnych władz, w tym Służby Bezpieczeństwa. 19.10.1984 r. ks. Jerzy Popiełuszko został porwany przez trzech funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa w miejscowości Górsk pod Toruniem. Torturowano go i nieprzytomnego wrzucono do Wisły na zaporze we Włocławku. Ciało odnaleziono 30.10.1984 r.

POMNIK PELIKANA Z TABLICĄ PAMIĄTKOWĄ Rynek

Na wschodniej pierzei szubińskiego rynku od momentu rewitalizacji widniał postument, który obecnie wieńczy pomnik pelikanicy.

Fot. Alina Zbieranek, 2017 r.

Pomnik postawiono w ramach jubileuszu 650-lecia miasta. 19.06.2015 r. odbyła się uroczystość odsłonięcia rzeźby autorstwa Roberta Sobocińskiego. Rzeźba wykonana została z brązu. Burmistrz Szubina Artur Michalak przypomniał historię herbu Szubina, a Marcelina, Marysia i Adam z zespołu „Pałuczaczki” z Przedszkola Samorządowego nr 2 w Szubinie przecięły wstęgę. Na zakończenie zgromadzeni wysłuchali najstarszej polskiej pieśni „Bogurodzica”.

Montaż rzeźby.

Fot. Kamila Czechowska, 2015 r.

Pomnik i tablicę poświęcił ks. kanonik Tadeusz Lesiński, a oprawę zapewnił występ dzieci z zespołu „Pałuczaczki” pod kierunkiem Jolanty Stożyrńskiej i Anny Ucińskiej.

Fot. Kamil Libront/Urząd Miejski w Szubinie.

WYSTAWA PLENEROWA MUZEUM ZIEMI SZUBIŃSKIEJ Rynek

Na płycie szubińskiego rynku od 2012 r. Muzeum Ziemi Szubińskiej prezentuje wystawy plenerowe. Mają one formę dwustronnej planszy o wymiarach 70 × 100 cm i umieszczone są w stojakach.

Fot. Katarzyna Cieniuch, 2013 r.

Od początku działania, które sfinansowane zostało w ramach projektu unijnego, prezentowanych było wiele tematów, które związane były z dziedzictwem Szubina i całego regionu.

PAŁUCKI MURAL Rynek

Na zlecenie Urzędu Miejskiego w Szubinie powstał pierwszy w mieście mural inspirowany Pałukami. Widnieje na nim pałucka kapela na tle drewnianej chaty. Mural ukończony został 21.08.2017 r., a jego wykonawcą jest Rudi Rzepka z Wągrowca, któremu pomagał Jacek Paszkiewicz z Szubina.

Projekt w oparciu o pracę artysty ludowego Piotra Wolińskiego z Kcyni wykonał Paweł Pietroń. Kolejny mural o tematyce związanej z powstaniem wielkopolskim planowany jest na 2018 r. na szczycie budynku przy ul. Nakielskiej.

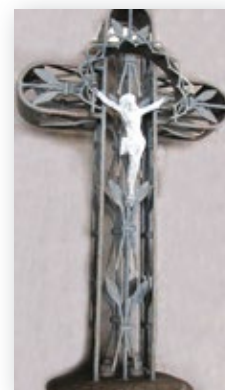

Fot. Kamila Czechowska, 2017 r.

FIGURA NAJŚWIĘTSZEGO SERCA PANA JEZUSA ul. Sienkiewicza

Na skwerze przy skrzyżowaniu ul. Sienkiewicza i Powstańców Wielkopolskich w roku jubileuszu 650-lecia miasta postawiono figurę Najświętszego Serca Pana Jezusa. W tym miejscu w latach 50. XX w. miejscowi rzemieślnicy ustawili postument z drewnianym krzyżem. W 1980 r. drewniany krzyż zamieniono na metalowy autorstwa miejscowego kowala Czesława Piniarskiego (seniora).

Inicjatywa postawienia figury powstała w 2014 r. Ks. dziekan Tadeusz Lesiński i miejscowy przedsiębiorca, właściciel firmy budowlanej Leszek Rutkowski, postanowili zrealizować pomysł wykonania kolumny z kamienia, zwieńczonej figurą Najświętszego Serca Pana Jezusa.

Fot. ks. Tadeusz Lesiński, 2015 r.

Fot. Kamila Czechowska, 2017 r.

Prace rozpoczęły się wiosną 2015 r., a 24.09.2015 r. figurę poświęcono. Uroczystość rozpoczęła się mszą św. w kościele pw. św. Marcina bpa. Przewodniczył ks. bp Jan Tyrawa, ordynariusz bydgoski, a honory gospodarza sprawował ks. dziekan Tadeusz Lesiński. Następnie uczestnicy przeszli procesyjnie pod figurę.

Montaż elementów.
Fot. ks. Tadeusz Lesiński, 2015 r.

Figura ma 170 cm i usytuowana jest na cokole wysokości około 7 m. Autorem projektu technicznego jest Jacek Janik. Figurę w białym marmurze greckim wyrzeźbił Michał Niedźwiedź z Rogoźna, a kolumnę z elementami schodów z granitu strzegomskiego i liternictwo wykonała firma Jerzego Zyska ze Strzegomia.

Biskup Jan Tyrawa.
Fot. Kamila Czechowska,
24.09.2015 r.

Uroczystość w ramach obchodów 1050. rocznicy Chrztu Polski.
Fot. Kamila Czechowska, 2016 r.

MUZEUM PRYWATNE „WODNIK” ul. Winnica 65

Sprzęt nurkowy retro – taki drogowoskaz prowadzi na teren prywatnej posesji przy ul. Winnica. Tu od 2013 r. działa prywatne muzeum „Wodnik”, które powstało dzięki pasji i pracy Romana Berendta, zawodowego nurka i instruktora nurkowania rekreacyjnego.

Bogata kolekcja zawiera m.in. publikacje o tematyce marynistycznej, sprzęt do nurkowania, taki jak: kombinezony, maski, butle tlenowe. Kontakt, tel. 602 529 036.

*Właściciel
i pomysłodawca muzeum.*
Fot. Alina Zbieranek, 2017 r.

TABLICA PAMIĘCI MATEUSZA KAŁKI ul. Kościuszki

Tablica pamiątkowa wmurowana w ścianę budynku poświęcona jest pamięci zamordowanego przez Niemców Mateusza Kałki.

Tablica została odsłonięta w 1969 r. Od pierwszych chwil II wojny światowej zaczęły się prześladowania mieszkańców miasta i powiatu. Jak wynika z relacji Edmunda Kałnowskiego, w którego rodzinnej kamienicy przy ul. św. Marcina mieszkał leciwy już Mateusz Kałka, zamordowany znał oprawcę i przed wojną, gdy mieszkał jeszcze w Kowalewie, miał z nim drobny zatarg. Przy jego zwłokach umieszczono napis: *Rozstrzelany według prawa wojennego*. Kilka godzin później doszło do kolejnych mordów. Tablica znajduje się w Rejestrze Miejsc Pamięci Narodowej miasta i gminy Szubin.

Fot. Piotr Bembenek, 2017 r.

Harcerska warta, 1969 r.

TABLICA 600-LECIA MIASTA ul. Kościuszki

Tablica pamiątkowa wmurowana w budynek, który stanowił w latach 60. XX w. siedzibę Prezydium Miejskiej Rady Narodowej. W czasach zaboru pruskiego w tym budynku był hotel „Pod Orłem”.

W okresie dwudziestolecia międzywojennego zakupiono budynek na potrzeby magistratu. Po likwidacji powiatu szubińskiego w latach 70. XX w., magistrat przeniósł się do budynku po siedzibie powiatu, a w obiekcie urządzono hotel dla pielęgniarzek. Obecnie znajdują się tam mieszkania gminne.

Uroczyste odsłonięcie tablicy nastąpiło w ramach obchodów 600-lecia miasta Szubina 17.07.1965 r. tuż po sesji popularnonaukowej, która inaugurowała 600. rocznicę pojawienia się miasta na arenie dziejów. W uroczystości brał udział wicepremier Eugeniusz Szyr, którego powitano na szubińskim rynku. Następnie przemaszerowano przed budynek Urzędu Miejskiego.

Fot. Piotr Bembenek, 2017 r.

*Uroczyste odsłonięcie
tablicy pamiątkowej.*
Fot. Jakub Szubertowski,
17.07.1965 r.

PAMIĄTKOWY GŁAZ 635-LECIA SZUBINA

Skwer u zbiegu ul. 3 Maja i Kościuszki

Pamiątkowy głaz z okazji 635-lecia nadania Szubinowi praw miejskich oraz Jubileuszu 2000 lat chrześcijaństwa. Autorem projektu jest Henryk Wojtas.

Pomysłodawcą był Parafialny Oddział Akcji Katolickiej przy parafii pw. św. Andrzeja Boboli w Szubinie. Uroczyste odsłonięcie nastąpiło 29.12.2000 r. Pomnik poświęcił ks. dziekan Michał Kudłacik, a odsłonięcia dokonał burmistrz Szubina Andrzej Wrona.

Fot. Piotr Bembenek, 2017 r.

Od lewej: prezes Akcji Katolickiej Danuta Siewkowska, burmistrz Andrzej Wrona, autor projektu Henryk Wojtas, członek Akcji Katolickiej i prezes HDK Stanisława Cabańska, 2000 r.

Na granitowym kamieniu, wydobytym z ziemi przy ul. Reymonta, zostały umieszczone dwie ponadczasowe wartości jubileuszowe: pamiątkowe słowa Wielkiego Jubileuszu: Chrystus wczoraj (*Heri*), dziś (*Hodie*) i zawsze – na wieki (*Semper*) oraz herb Szubina i daty Jubileuszu (1365-2000, 635 lat). Z 23 na 24.06.2001 r. miała miejsce kradzież tablicy upamiętniającej 2000 lat chrześcijaństwa. 23.11.2001 r. zamontowano jej replikę.

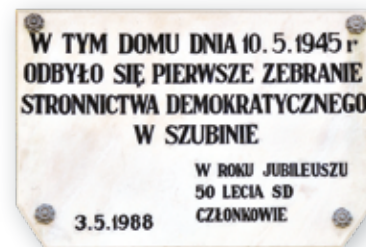
TABLICA PAMIĄTKOWA

ul. 3 Maja

Na budynku apteki przy ul. 3 Maja znajduje się tablica upamiętniająca dzień 10.05.1945 r. W tym dniu w budynku apteki odbyło się pierwsze po zakończeniu II wojny światowej zebranie członków Stronnictwa Demokratycznego. Tablicę odsłonięto 3.05.1988 r.

Z apteką, a także z tablicą związana jest postać wieloletniego aptekarza.

Hieronim Anasiewicz (1894-1971) urodził się 17.07.1894 r. w miejscowości Cienin koło Słupcy. Służył w wojsku austriackim, a od 1920 r. w polskim. Ukończył farmację na Uniwersytecie Poznańskim. W 1923 r. Anasiewicz zakupił od Bronisława Niedźwiedzińskiego aptekę w Szubinie. Pracował społecznie w PCK. Zaangażował się politycznie po stronie Narodowej Demokracji. W czasie II wojny światowej został wysiedlony. Zatrzymał się w Warszawie, gdzie prowadził aptekę. Po wojnie wrócił do Szubina i uruchomił aptekę. 10.05.1945 r. 11 mieszkańców Szubina (w większości byli to powstańcy wielkopolscy) powołało do życia Stronnictwo Demokratyczne. Anasiewicz został prezesem, a na zapleczu apteki odbywały się zebrania. Po uspołecznieniu apteki w 1951 r. pozostał jej kierownikiem. W pamięci mieszkańców zapisał się jako nie tylko wspaniały fachowiec, ale i życzliwy człowiek. Zmarł 26.05.1971 r. w Szubinie.

Fot. Piotr Bembenek, 2017 r.

Grób Hieronima Anasiewicza na cmentarzu w Szubinie.

Fot. Kamila Czechowska, 2017 r.

GAŁĄZ Z TABLICĄ PAMIĘCI

Przy kościele pw. św. Andrzeja Boboli, ul. Ogrodowa

Głaz z tablicą pamiątkową znajduje się po lewej stronie od wejścia głównego do kościoła. Na tablicy umieszczono nazwiska osób pomordowanych i zmarłych w obozach koncentracyjnych w latach 1939-1945. Głaz znajduje się w Rejestrze Miejsc Pamięci Narodowej miasta i gminy Szubin.

Na tablicy widnieje napis:

Fot. Cezary Polański, 2017 r.

ZA WIARĘ I POLSKĘ
ZGINĘLI Z RĄK POHAŃCÓW
HITLEROWSKICH
W LATACH 1939-1945
W SZUBINIE I NA WYGNANIU
W OBOZACH
KONCENTRACYJNYCH.
DUSZOM POMORDOWANYCH
DAJ O PANIE SERCE SVOJE
I NIEBO – POLSCIE PEŁNIĘ
WIELKOŚCI I CHWAŁY.
NIEWINNYM OFIAROM
W HOŁDZIE.

KS. STANISŁAW GAŁECKI 1947
DUSZPASTERZ WSPÓŁWIEZIEN,
PARAFIANIE 1991.

Na tablicy umieszczone są następujące nazwiska: **Maksymilian Andrzejewski, Walerian Cerkaski, Walenty Dypczyński, Rudolf Erdmann, Franciszek Harmaciński, Władysław Hercog, Wacław Kalka, Feliks i Ludwik Kausa, Jan Noga, Mieczysław Piasecki, Michał Szramkowski, Walerian Szulka, Jan Thielmann, Albert i Kazimierz Wendland, Władysław Zakurzewski, Edmund Willich, Józef Błaszkievicz, Marian Domżański, Władysław Intrys, Czesław Kędzieja, Franciszek Krzyżanowski, Michał i Wiktor Maciejewski, Franciszek Maludziński, Feliks Redelbach, Aleksander Rosiński.**

Pierwotny pomnik w formie nagrobkowej z tablicą zbudowany został z inicjatywy ks. proboszcza Stanisława Gałęckiego w 1947 r. Wykonał go J. Gawroński. W 1991 r. w miejsce tablicy umieszczono głaz z tablicą. Aktualny wzór pomnika został zaprojektowany przez Henryka Wojtasa, a powstał z inicjatywy ks. proboszcza Romana Jakubowskiego.

TABLICA PAMIĘCI KS. BOLESŁAWA DZIERWY

Kościół pw. św. Andrzeja Boboli, ul. Ogrodowa

Na filarze pod chórem w kościele pw. św. Andrzeja Boboli 10.03.2004 r. umieszczono tablicę pamiątkową poświęconą pierwszemu proboszczowi tej parafii **ks. kan. Bolesławowi Dzierwie**. Inicjatorami byli szubińscy parafianie pod kierownictwem ks. kan. Michała Kudłacka.

Ks. Bolesław Dzierwa (1926-2003) urodził się 14.07.1926 r. w Kłecku. Ukończył liceum, a następnie seminarium w Gnieźnie i w 1955 r. przyjął z rąk ks. bp. Kazimierza Kowalskiego święcenia. Po-dejmował posługę duszpasterską w Janowcu Wlkp., Bydgoszczy, Toruniu. Studiował na Wydziale Konserwacji i Zabytków w Toruniu. Kierował pracami konserwatorskimi w katedrze w Gnieźnie. W 1969 r. został wikariuszem w parafii pw. św. Marcina bpa w Szubinie, a w 1970 r. rektorem wydzielonego z tej parafii Ośrodka Dusz-pasterskiego przy kościele pw. św. Andrzeja Boboli. Parafia zosta-ła erygowana w 1974 r., jednak

z przyczyn politycznych dekret mianujący go proboszczem otrzymał od władzy duchownej dopiero w 1980 r. W roku 1989 mianowany został ka-nonikiem honorowym, a w 1994 r. gremialnym. W 1989 r. został kusto-szem zbiorów sztuki w archikatedrze gnieźnieńskiej. Był organizatorem i pierwszym dyrektorem muzeum archidiecezjalnego. Zmarł 24.02.2003 r.

Fot. Piotr Bembenek, 2017 r.

Ks. Bolesław Dzierwa wraz z ks. Janem Kątnym w holenderskim mieście Dinxperlo, z którym nawiązali współpracę w ramach pomocy żywnościowej dla Szubina.

TABLICA PAMIĘCI OFIAR I REPRESJI

Kościół pw. św. Andrzeja Boboli, ul. Ogrodowa

Po lewej stronie, pod chórem w kościele pw. św. Andrzeja Boboli znajdują się cztery pamiątkowe tablice. Pierwsza odsłonięta została 11.11.2009 r. z okazji 70. rocznicy wybuchu II wojny światowej i 20-lecia Związku Więźniów Politycznych Okresu Stalinowskiego.

Fot. Piotr Bembenek, 2017 r.

Uroczystość była poprzedzona mszą św. w intencji ojczyzny. Do odsłonięcia tablicy poproszeni zostali Dariusz Grzeško, syn nieżyjącego już Zdzisława Grzeško (więźnia politycznego okresu stalinowskiego, który miał na swym koncie wyrok śmierci, został ułaskawiony przez Prezydenta, ale wcześniej spędził w więzieniu 10 lat); Zdzisław Hadzicki, syn śp. Leona Hadzickiego (członka Armii Krajowej, który dostał wyrok śmierci, nim został ułaskawiony, spędził w więzieniu 10 lat); Kazimiera Poczobutt, żona śp. Stanisława (więźnia politycznego okresu stalinowskiego); Teresa Krawiś, żona śp. Franciszka (żołnierza AK, który dostał wyrok śmierci, ułaskawiony, spędził w więzieniu 10 lat). Projekt tablicy wykonał artysta plastyk Henryk Wojtas.

Po mszy św. zebrani udali się na pobliski plac Wolności i złożyli kwiaty pod pomnikiem Niepodległości, a następnie na uroczystość w murach Muzeum Ziemi Szubińskiej.

Odsłonięcie tablicy.

Fot. Piotr Bembenek, 2009 r.

TABLICA PAMIĘCI WOJSKOWYCH GÓRNICZYCH BATALIONÓW PRACY

Kościół pw. św. Andrzeja Boboli, ul. Ogrodowa

6.12.2009 r. w kościele pw. św. Andrzeja Boboli poświęcono tablicę w hołdzie żołnierzom-górnikom represjonowanym z przyczyn politycznych w latach 1949-1956.

Fot. Piotr Bembenek, 2017 r.

Organizatorem uroczystości z okazji 60. rocznicy powstania Wojskowych Górniczych Batalionów Pracy był Związek Represjonowanych Politycznie Żołnierzy-Górników Zarząd Okręgowy w Bydgoszcy. Obchody rozpoczęły się mszą św. Po uroczystości w kościele odbyła się w Muzeum Ziemi Szubińskiej akademii okolicznościowa, na której wystąpiła Orkiestra Muzyków Bydgoskich EMBAND przy I Liceum Ogólnokształcącym w Bydgoszcy z kapelmistrzem orkiestry Ewą Makulą. Fundatorem tablicy było Starostwo Powiatowe w Nakle. Projekt tablicy wykonał artysta plastyk Henryk Wojtas.

Tablicę odsłonił starosta nakielski Tomasz Miłowski i Stanisław Jackiewicz. Fot. Piotr Bembenek, 2009 r.

TABLICA PAMIĘCI WYWIEZIONYCH NA SYBIR

Kościół pw. św. Andrzeja Boboli, ul. Ogrodowa

W niedzielę 14.02.2010 r. odbyła się uroczystość odsłonięcia tablicy epitafijnej poświęconej 70. rocznicy pierwszej masowej deportacji Polaków na Sybir.

Fot. Piotr Bembenek, 2017 r.

Organizatorem uroczystości był Związek Sybiraków Oddział w Bydgoszczy Koło Terenowe w Szubinie we współpracy z Muzeum Ziemi Szubińskiej.

Fundatorem tablicy obok szubińskiego koła Związku Sybiraków było Starostwo Powiatowe w Nakle. Projekt tablicy wykonał artysta plastyk Henryk Wojtas. Po jej odsłonięciu odbyło się spotkanie w Muzeum Ziemi Szubińskiej, gdzie referat pt. *Zestawienie Polaków na Syberię od XVI do XX w.* przedstawiła Kamila Czechowska.

Odsłonięcie tablicy, a następnie poświęcenie przez ks. kanonika Michała Kudłacika.

Fot. Piotr Bembenek, 2010 r.

TABLICA POŚWIĘCONA ARMII KRAJOWEJ

Kościół pw. św. Andrzeja Boboli, ul. Ogrodowa

W niedzielę 2.05.2010 r. odbyła się uroczystość odsłonięcia tablicy pamiątkowej poświęconej żołnierzom Armii Krajowej.

Inicjatorem ufundowania tablicy i głównym organizatorem był Remigiusz Kasprzak, syn Edmunda Kasprzaka, żołnierza AK. Uroczystość rozpoczęła się mszą św. w kościele pw. Andrzeja Boboli. Po nabożeństwie nastąpiło uroczyste poświęcenie tablicy przez ks. proboszcza Michała Kudłacika, a następnie odsłonięcie tablicy przez inicjatora Remigiusza Kasprzaka. Po mszy zebrani udali się na spotkanie do Muzeum Ziemi Szubińskiej, gdzie zwiedzili przygotowaną przez szubińskie muzeum wystawę związaną ze zbrodnią w Katyniu.

Fot. Piotr Bembenek, 2017 r.

Fot. Piotr Bembenek, 2010 r.

Żołnierz Armii Krajowej Eugeniusz Siemaszko z Bydgoszczy podczas spotkania w muzeum. Fot. Kamila Czechowska, 2010 r.

POMNIK NIEPODLEGŁOŚCI Pl. Wolności

Pomnik znajduje się w parku przy placu Wolności i odsłonięto go 10.11.1993 r. Znajduje się on w Rejestrze Miejsc Pamięci Narodowej miasta i gminy Szubin.

POLEGŁYM W WALKACH
Z OKUPANTEM HITLEROWSKIM
NA WSZYSTKICH
FRONTACH
1939 - 1945

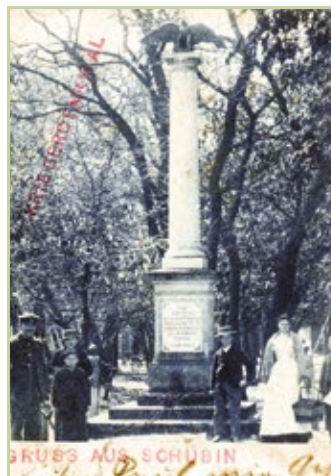
BOJOWNIKOM O POLSKOŚĆ
WOLNOŚĆ I NIEPODLEGŁOŚĆ
ZIEMI SZUBIŃSKIEJ
1793 - 1919

Fot. Kamila Czechowska, 2017 r.

Fot. Alina Zbieranek, 2017 r.

Historia stojących na placu Wolności pomników rozpoczęła się pod koniec XIX w. Niedaleko pomnika Prusacy w czasie zaborów postawili pomnik upamiętniający żołnierzy, którzy polegli w wojnach francusko-pruskich w 1866 i 1870 r.

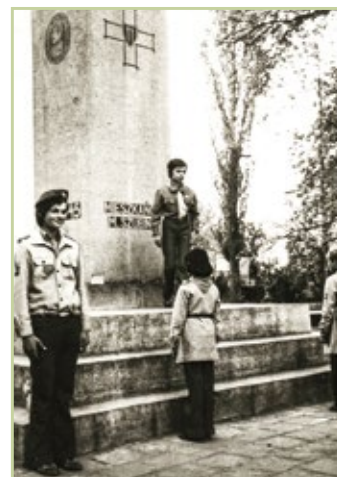
*Pocztówka przedstawiająca
pomnik, 1901 r.*

*Uroczystość odsłonięcia
pomnika, 3.05.1923 r.*

II połowa XX w.

Po powstaniu wielkopolskim szubińskie organizacje skupiające weteranów i mieszkańcy miasteczka zaangażowali się w przebudowę tego pomnika, który nazywano pomnikiem Wolności. Podwaliny pod ten dzisiejszy położono po wojnie. Pomnik, który nazwano pomnikiem Wdzięczności, zbudowano w 1946 r. dla upamiętnienia wyzwolenia Szubina w 1945 r. przez Armię Czerwoną oraz ku czci poległych i pomordowanych Polaków. Napis na nim w języku polskim i rosyjskim głosił: *Bohaterom walki o niepodległość i demokrację mieszkańcy m. Szubina*. Dwie strony pomnika (wschodnia i zachodnia) ozdobione były gwiazdami radzieckimi, wizerunkiem orderu „Za Wojnę Ojczyźnianą”, a także portretem Lenina i Stalina. Pozostałe dwie strony pomnika (północna i południowa)

ozdobione były wizerunkiem orła bez korony, Krzyżem Grunwaldu, krzyżem wzorowanym na odznace związku skupiającego weteranów. Pierwotna wersja pomnika, a szczególnie wizerunki tam umieszczone, budziły niechęć. Na początku lat 90. XX w. wokół tematu pomnika narastała polemika. W lipcu 1990 r. na sesji Rady Miejskiej wystąpiono z wnioskiem o jego zburzenie. Decyzji nie podjęto, gdyż większość wstrzymała się od głosu. Rozgorzała społeczna dyskusja, która nie schodziła z ust mieszkańców Szubina przez trzy lata. W jej wyniku Rada Miejska w Szubinie uchwałą z dnia 29.06.1992 r. podjęła decyzję o jego rozbiórce.

Uroczyste odsłonięcie nastąpiło 22.07.1947 r. Nieznany jest autor projektu pomnika.

1992 r.

Przebudowa pomnika, 1993 r.

Solidnie zbudowany pomnik i opór części społeczeństwa doprowadziły do zmiany planów z rozbiórki na modernizację. Decyzja zapadła w maju 1993 r. Bryłę pomnika przebudowano, by uroczystie odsłonić go 10.11.1993 r. Planowane są kolejne modernizacje obiektu.

Pomnik odsłonił burmistrz Szubina Jan Iciak i weteran powstania wielkopolskiego Jerzy Kwasek.

DĄB KATYŃSKI PAMIĘCI JÓZEFA MŁODOWICZA

Pl. Wolności

Nieopodal pomnika Niepodległości 7.04.2010 r. odbyły się uroczystości związane z upamiętnieniem 70. rocznicy Zbrodni Katyńskiej.

Pierwszy zasadzony w Szubinie Dąb Pamięci poświęcony jest pierwszemu komendantowi powiatowemu Policji Państwowej w Szubinie Józefowi Młodowiczowi, który został zamordowany przez Rosjan strzałem w tył głowy w Twerze (Kalinin) w 1940 r. Druga część uroczystości odbyła się w Muzeum Ziemi Szubińskiej, gdzie uczestnicy zapoznali się z przygotowaną wystawą okolicznościową. Dąb znajduje się w Rejestrze Miejsc Pamięci Narodowej miasta i gminy Szubin.

Józef Młodowicz
(1898-1940) urodził się 30.12.1898 r. w Beńkowej Wiszni koło Lwowa. W 1919 r. ochotniczo wstąpił do wojska.

Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Po ukończeniu studiów prawniczych podjął służbę w Policji Państwowej. 26.10.1934 r. skierowano go do Szubina. Był komendantem Policji Państwowej do 1939 r. Po wybuchu II wojny światowej znalazł się w rejonie Tarnopola. W październiku 1939 r. został aresztowany przez Rosjan w Złoczowie i tam więziony. Po miesiącu przewieziono go do Ostaszkowa. Zamordowany przez NKWD w kwietniu 1940 r. w Kalinie (obecnie Twer). Pogrzebany został w Miednoje. W 2007 r. awansowany pośmiertnie do stopnia komisarza Policji Państwowej.

Fot. Alina Zbieranek, 2017 r.

Syn Józefa Młodowicza, Jerzy, i komendant wojewódzki policji nadinspektor Krzysztof Gajewski.
Fot. Piotr Bembenek, 7.10.2010 r.

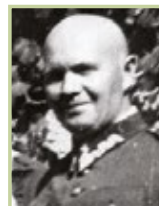
DĄB KATYŃSKI PAMIĘCI MAKSYMILIANA ZODROWA

Pl. Wolności

Na skwerze po lewej stronie pomnika Niepodległości 14.10.2012 r. uroczystie posadzono Dąb Pamięci, który poświęcony jest zamordowanemu w Katyniu mjr. Maksymilianowi Zodrowowi.

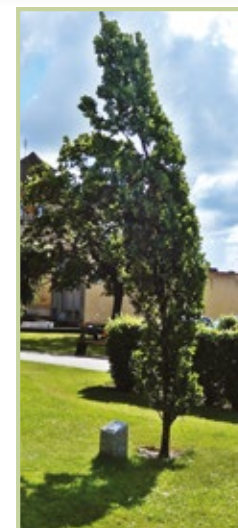
Dąb posadzili członkowie rodziny: Urszula, Stanisława i Łukasz Cerajewscy oraz Regina i Michał Piochacz, burmistrz Ignacy Pogodziński i ks. proboszcz Jacek Pawelczyk. Druga część uroczystości odbyła się w Muzeum Ziemi Szubińskiej. Dąb znajduje się w Rejestrze Miejsc Pamięci Narodowej miasta i gminy Szubin.

Maksymilian Zodrow
(1883-1940) urodził się w 1883 r. w Dziembowie koło Chodzieży. Ukończył Seminarium Nauczycielskie we Wschowie.

Był nauczycielem w szkole powszechnej w Szubinie. W czasie I wojny światowej dostał się do niewoli angielskiej. Po powrocie w 1919 r. wstąpił do Wojska Polskiego. W 1929 r. przeszedł w stan spoczynku i rozpoczął pracę w szkole wojskowej. W sierpniu 1939 r. otrzymał kartę mobilizacyjną i został komendantem Kalisza. Następnie trafił na Kresy Wschodnie. Dostał się do niewoli radzieckiej. Przebywał w obozie w Kozielsku. 27.04.1940 r. został zabity strzałem w tył głowy w Lesie Katyńskim. W 1943 r. jego ciało zostało ekshumowane przez Niemców. Nazwisko umieszczono na liście ofiar. W 2007 r. został awansowany pośmiertnie na stopień majora Wojska Polskiego.

Fot. Alina Zbieranek, 2017 r.

Fot. Katarzyna Cieniuch, 2012 r.

KAPSUŁA PAMIĘCI Pl. Wolności

Po lewej stronie jednej z alejek placu Wolności znajduje się głaz z pamiątkową tablicą informującą o zakopaniu w tym miejscu kapsuły pamięci.

Fot. Alina Zbieranek, 2017 r.

Wewnątrz kapsuła zawiera listy mieszkańców Szubina. Są one adresowane do przyszłych pokoleń i można było je składać w wielu miejscach w mieście, także w Muzeum Ziemi Szubińskiej. Uroczyste zakopanie kapsuły odbyło się 21.06.2015 r. Wtedy to na placu Wolności zatrzymała się parada mieszkańców, która z okazji jubileuszu 650-lecia miasta przeszła przez miasto. Następnie oficjalnie zamknięto kapsułę i zakopano. Po zabetonowaniu usytuowano w tym miejscu głaz z tablicą. Projekt kapsuły w formie skrzyni ze stali nierdzewnej wykonała i zrealizowała firma Metal-Fan ze Stanisławki. Głaz z tablicą wykonała firma kamieniarska Mariana Domżańskiego z Kcyni.

Klucz do kapsuły z adnotacją „Zbić szybkę 21 czerwca 2065 r.” znajduje się w gabinecie burmistrza Szubina.

Fot. Kamila Czechowska, 2017 r.

Burmistrz Artur Michalak zamyka kapsułę.

Fot. Kamil Libront/Urząd Miejski w Szubinie.

TABLICA PAMIĄTKOWA ZAMORDOWANYCH PRZEZ HITLERÓWCÓW Budynek Sądu Rejonowego, pl. Wolności

Tablica pamiątkowa z nazwiskami osób zamordowanych umieszczona jest w ścianie budynku sądu.

Fot. Piotr Bembenek, 2017 r.

Widnieje na niej napis:

TU ZOSTALI ZAMORDOWANI
PRZEZ HITLEROWCÓW
W DNIU 18 WRZEŚNIA 1939 R.
CI, KTÓRYCH JEDYNYM
PRZEWINIENIEM BYŁO TO,
ŻE BYLI POLAKAMI.

Tablica znajduje się w Rejestrze Miejsc Pamięci Narodowej miasta i gminy Szubin.

Tablica upamiętnia zamordowanych przez Niemców w tym miejscu, a dokładnie na placu przed budynkiem sądu i na podwórzu dawnej Miejskiej Rady Narodowej oraz na ulicach miasta, kilkunastu obywateli Szubina. Na tablicy widnieje 29 nazwisk: **Maksymilian Andrzejewski, Jan Szczotka, Jan Noga, Ludwik i Feliks Kause, Tomasz i Jan Błażak, Henryk Saskowski, Jan i Michał Panek, Antoni Klucz, Czesław Jasiński, Franciszek Gano, Stanisław Prusianowski, Hieronim Lipka, Józef Mazur, Wacław Graczyk, Jan Szczepański, Władysław Kobylski, Michał Hübner, Franciszek Chromiński, Józef Słowiński, Andrzej, Ludwik i Władysław Poczekaj, Józef Tomaszewski, Józef Pawlak, Jan Brzykcy, Jan Strzyżewski.**

Tablica została ufundowana przez Miejską Radę Narodową i społeczeństwo miasta Szubina. Uroczyste odsłonięcie nastąpiło 21.01.1965 r. w ramach obchodów 600-lecia miasta.

Odsłonięcie tablicy.

Fot. Jakub Szubertowski, 1965 r.

LIPA JADWIGA

Przy budynku Urzędu Miejskiego, ul. Kcyńska

W sąsiedztwie ratusza od około 395 lat rośnie lipa drobnolistna o imieniu Jadwiga.

Po nawałnicy.

Fot. Kamila Czechowska, 12.08.2017 r.

Szubińska „Jadwiga” mierzy w obwodzie 425 cm i do niedawna miała wysokość 21 m. W nocy z 11 na 12.08.2017 r. podczas nawałnicy najwyższa część uległa zniszczeniu pod naporem wiatru. Imię drzewa upamiętnia królową Jadwigę, małżonkę króla Władysława Jagiełły, który gościł na naszym terenie. Trochę młodsza legenda mówi, że przy kiosku z napojami, który kiedyś stał pod lipą, założono Grupę Plastyków Plama's. Dzisiaj stoi tam ławeczka, która pozwala odpocząć w cieniu drzewa. Samo drzewo bywa też inspiracją dla plastyków, miłośników fotografii i słowa pisanego. Prace plastyczne, które powstały pod jej natchnieniem, można oglądać w Muzeum Ziemi Szubińskiej.

Montaż pierwszej tablicy na lipie, lata 60. XX w.

Fot. Katarzyna Cieniuch, 2012 r.

Fot. Kamila Czechowska, 2015 r.

21.06.2015 r. w ramach 650-lecia miasta odsłonięto nową tablicę informacyjną przy Jadwidze. W 2016 r. pomnik przyrody został zgłoszony przez gminę Szubin do konkursu „Drzewo Roku” organizowanego przez Klub Gaja. Konkurs ten promuje drzewa wyróżniające się na tle historii innych drzew. Lipa „Jadwiga” zajęła trzecie miejsce.

Wstęgę przecina Iwona Kubiak, naczelnik Wydziału Ochrony Środowiska i Rolnictwa Urzędu Miejskiego w Szubinie, i Michał Kowalski, przedstawiciel Nadleśnictwa Szubin.

Fot. Kamil Libront/Urząd Miejski w Szubinie, 21.06.2015 r.

TABLICA PAMIĄTKOWA ZAMORDOWANYCH PRZEZ HITLEROWCÓW

Budynek Urzędu Miejskiego, ul. Kcyńska

Tablica w ścianie budynku upamiętnia zamordowanie w okolicy budynku starostwa (dzisiejszy Urząd Miejski w Szubinie) dwóch mężczyzn Tomasza Dzikowskiego i Bolesława Adamczaka.

Fot. Aleks Janowiak, 2017 r.

Przy ich zwłokach Niemcy umieścili napis: „Rozstrzelany według prawa wojennego”. Przykryte workiem zwłoki jeszcze długo leżały na ulicy, budząc powszechny strach i trwogę wśród Polaków. Tablica odsłonięta została 1.09.1969 r. w 30. rocznicę wybuchu II wojny światowej. Znajduje się ona w Rejestrze Miejsc Pamięci Narodowej miasta i gminy Szubin.

W 2014 r. staraniem i środkami rodziny tablica została wymieniona na nową.

Fot. Jan Głodek

ZEGAR SŁONECZNY

Budynek Urzędu Miejskiego, ul. Kcyńska

Na budynku magistratu umieszczono zegar, z którego można odczytać godzinę w pogodne dni. Tarcza zegara ma kształt prostokąta o wymiarach 110 × 96 cm. Wykonana jest z granitowej płyty.

Fot. Katarzyna Tatar, 2017 r.

Uroczysta prezentacja zegara odbyła się w samo południe 12.06.2016 r. Inicjatorem jego powstania było Pałucko-Pomorskie Stowarzyszenie Astronomiczno-Ekologiczne Grupa Lokalna w Niedźwiadach, którego członkowie wraz z burmistrzem Arturem Michałakiem i zastępcą burmistrza Krystyną Sichel dokonali odsłonięcia zegara.

Po prezentacji zebrani przeszli do Muzeum Ziemi Szubińskiej, gdzie o zegarach słonecznych opowiedział Karol Wenerski i otwarto wystawę me-teorytów ze zbiorów Józefa Barana.

Po odsłonięciu.

Fot. Katarzyna Tatar, 12.06.2016 r.

W muzeum.

Fot. Katarzyna Tatar, 12.06.2016 r.

GLAZ PAMIĄTKOWY NA BYŁYM CMENTARZU EWANGELICKIM

Park miejski, ul. Kcyńska

Na niewielkim podwyższeniu, po lewej stronie od wejścia głównego w parku miejskim przy ul. Kcyńskiej usytuowana jest tablica pamiątkowa poświęcona pochowanym na byłym cmentarzu ewangelickim.

Fot. Piotr Bembenek, 2017 r.

Miejsce nie jest przypadkowe. Do lat 50. ubiegłego wieku mieścił się tam cmentarz ewangelicki.

6.08.2009 r. odbyła się uroczystość odsłonięcia tablicy pamiątkowej. Pomysłodawcą postawienia tablicy był Mirosław Rzeszowski, prezes Szubińskiego Towarzystwa Kulturalnego. Uroczystość prowadziła Mariola Polańska, sekretarz Szubińskiego Towarzystwa Kulturalnego.

Pamiątkową tablicę odsłanili: dawna mieszkanka powiatu szubińskiego, wtedy 90-letnia, Gizela Podschadel (Niemka) i Kazimierz Mendyk, członek zarządu Szubińskiego Towarzystwa Kulturalnego. Do asysty poproszono burmistrza Szubina Ignacego Pogodzińskiego, wiceburmistrza niemieckiego miasta Bergen Adolfa Krauze i Helmuta Behrends.

Fot. Katarzyna Cieniuch

Oprawę zapewnił Chór im. Jana Pawła II pod kierunkiem prof. Elżbiety Szubertowskiej.
Fot. Piotr Bembenek, 6.08.2009 r.

W uroczystości wzięła udział grupa gości z Niemiec, byli to dawni mieszkańcy byłego powiatu szubińskiego, a także przedstawiciele władz samorządowych szczebla wojewódzkiego, powiatowego i gminnego oraz licznie przybyli mieszkańcy miasta. Po części oficjalnej zebrani zapoznali się z wystawą plenerową Muzeum Ziemi Szubińskiej pt. „Cmentarze ewangelickie gminy Szubin”.

Modlitwę poprowadzili ks. proboszcz kanonik Michał Kudłacik i pastor parafii augsbursko-ewangelickiej Marek Loskot.
Fot. Piotr Bembenek, 6.08.2009 r.

Zwiedzanie muzealnej wystawy w plenerze.
Fot. Piotr Bembenek, 6.08.2009 r.

DĘBY WIARA, NADZIEJA, MIŁOŚĆ

Park miejski, ul. Kcyńska

Na polanie po lewej stronie głównej alejki parku miejskiego rosną trzy dęby, które posadzono w ramach obchodów jubileuszu 650-lecia Szubina. Dęby noszą imiona: Wiara, Nadzieja, Miłość.

Fot. Mariola Polańska, 2017 r.

Uroczystość posadzenia dębów odbyła się 24.09.2015 r. w ramach projektu ekologicznego pn. „Ziemia naszym ogrodem”, zrealizowanego przez Szubińskie Towarzystwo Kulturalne. Uroczystość prowadziła sekretarz towarzystwa Mariola Polańska. O projekcie mówił prezes Szubińskiego Towarzystwa Kulturalnego Mirosław Rzeszowski, który był także pomysłodawcą działania.

Sadzenie dębów.
Fot. Katarzyna Cieniuch, 24.09.2015 r.

W części artystycznej wystąpili uczniowie Zespołu Szkół w Szubinie pod kierunkiem Dobromiły Swosińskiej oraz zaprezentowano w plenerze wystawę Muzeum Ziemi Szubińskiej pt. „Wokół nas”.

Fot. Katarzyna Cieniuch, 24.09.2015 r.

GAŁZ PAMIĄTKOWY KONSTRUKCJA W PROCESIE Park miejski, ul. Kcyńska

W środkowej części parku miejskiego widnieje gałąz, który upamiętnia działania artystyczne „Konstrukcja w Procesie”. Ta Ziemia jest kwiatem” odbywające się w dniach 18.06-2.07.2000 r. w Szubinie i województwie kujawsko-pomorskim.

Fot. Cezary Polański, 2017 r.

Artyści z Grzegorzem Pleszyńskim (w środku).
Zbiory Grzegorza Pleszyńskiego.

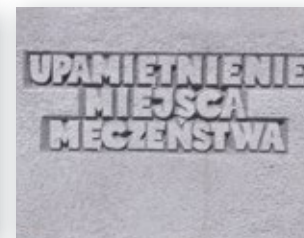
Współorganizatorem siódmej edycji „Konstrukcji”, która zgromadziła w naszym województwie 140 artystów z całego świata, był artysta plastyk Grzegorz Pleszyński. W ramach projektu w Szubinie gościł inicjator i organizator „Konstrukcji w Procesie” Ryszard Waśko, polski artysta. Festiwal artystyczny był określany jako międzynarodowe zdarzenie artystyczne i jego pierwsza edycja odbyła się w 1981 r. w Łodzi. Wydarzenie artystyczne na kilka tygodni zagościło w Szubinie, a miasto wypełnili artyści.

POMNIK – MIEJSCE MĘCZEŃSTWA ul. Kcyńska

Przy dawnym głównym wjeździe na teren zakładu wychowawczego usytuowany jest pomnik otoczony chodnikiem z szarej kostki. Pomnik powstał z inicjatywy zakładu poprawczego, który był też jego wykonawcą. Uroczyste odsłonięcie nastąpiło 9.05.1970 r. Pomnik znajduje się w Rejestrze Miejsc Pamięci Narodowej miasta i gminy Szubin.

Fot. Jacek Paszkiewicz, 2017 r.

Tablice.

Fot. Kamila Czechowska, 2014 r.

Pomnik upamiętnia utworzone w czasie II wojny światowej przez Niemców obozy. Początkowo był to obóz internowanej cywilnej ludności polskiej z terenu całego powiatu. Więziono tu także księży, których następnie wywożono do niemieckich obozów zagłady.

Następnie były tam (od 1940 r. do 1945 r.) obozy jenieckie dla jeńców wojennych wziętych do niewoli przez wojska niemieckie. Do połowy 1940 r. przebywali tu żołnierze polscy z kampanii wrześniowej. Potem umieszczono oficerów francuskich, brytyjskich, radzieckich i w końcowym okresie amerykańskich. W obozach tych przez cały okres wojny przebywało około 20 tys. jeńców.

Uroczystość odsłonięcia pomnika, 1970 r.

Renowacja pomnika, Katarzyna Cieniuch i Kamila Czechowska z Muzeum Ziemi Szubińskiej, Marian Domżański z pracownikiem.

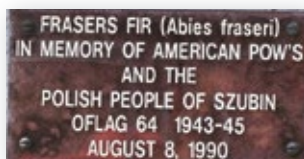
Fot. Piotr S. Adamczewski, 2009 r.

Fot. Anna Duda, 2006 r.

Fot. Kamila Czechowska, 2015 r.

Fot. Kamila Czechowska, 2006 r.

PAMIĄTKOWA TABLICZKA ul. Kcyńska

Na jednym ze słupów betonowych ogrodzenia miejsca męczeństwa przy ul. Kcyńskiej umieszczona jest tabliczka.

Upamiętnia ona amerykańskich żołnierzy i polskich mieszkańców Szubina, a także funkcjonujący na terenie przyległym do tego miejsca w latach 1943-1945 obóz jeńców amerykańskich Oflag 64. Tabliczkę zamontowano 8.08.1990 r.

POMNIK UPAMIĘTNIAJĄCY OFICERÓW ARMII STANÓW ZJEDNOCZONYCH ul. Kcyńska

Przy pomniku upamiętniającym istnienie w latach 1939-1940 obozu pracy, a potem obozu jenieckiego, postawiony został pomnik związany z wydarzeniami z II wojny światowej.

Pomnik upamiętnia oficerów armii Stanów Zjednoczonych **płk. Johna H. Van Vlieta Jr.** i **kpt. Donalda B. Stewarta**, jeńców Oflagu 64 Altburgund (Szubin), którzy w maju 1943 r. zostali wykorzystani przez Niemców jako świadkowie ekshumacji polskich oficerów w Katyniu. Pomnik znajduje się w Rejestrze Miejsc Pamięci Narodowej miasta i gminy Szubin.

Fot. Katarzyna Cieniuch, 11.04.2015 r.

Fot. Jacek Paszkiewicz, 2017 r.

Początek prac.

Fot. Kamila Czechowska, 2015 r.

Uroczystość odsłonięcia pomnika odbyła się 11.04.2015 r. Uczestniczyli w niej m.in.: marszałek Sejmu Radosław Sikorski, przedstawiciele rodzin amerykańskich oficerów (widoczni na zdjęciu) wraz z badaczką tematu i autorką publikacji „Anglojęzyczni świadkowie Katynia” Krystyną Piórkowską, sekretarz Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa Andrzej Kunert. Fot. Katarzyna Cieniuch, 11.04.2015 r.

MAKIETA I BYŁY OBÓZ JENIECKI

ul. Kcyńska 36

Na terenie zakładu wychowawczego, dzisiejszego Młodzieżowego Ośrodka Adaptacji Społecznej w Szubinie, w czasie II wojny światowej funkcjonował obóz jeniecki, w którym więziono polską ludność cywilną, później żołnierzy polskich, a następnie żołnierzy alianckich (m.in. Brytyjczyków, Francuzów, Rosjan, Amerykanów). Więziono tu także Amerykanów, którzy byli wykorzystani przez Niemców podczas upublicznienia odkrycia masowych grobów w Katyniu.

W holu budynku zakładu poprawczego znajduje się makieta obozu. Pomysłodawcą makiety i konsultantem historycznym był badacz tematu obozów niemieckich w Szubinie Mariusz Winiecki. W proces tworzenia makiety zaangażowali się nauczyciele z MOAS Mieczysław Luchowski i Tomasz Kmiec wraz z wychowankami i dyrektorem placówki Wiesławem Guzińskim. By zapoznać się z makietą, trzeba wcześniej skontaktować się z dyrekcją zakładu, a zwiedzić teren obozu wraz z szubińskim muzeum.

Zachowane fragmenty ogrodzenia z drutem kolczastym.
Fot. Kamila Czechowska, 2009 r.

Rekonstrukcja historyczna na terenie byłego obozu.
Fot. Kamila Czechowska, 16.09.2017 r.

Placówka realizowała projekt edukacyjny *Oflag 64 – ocalić od zapomnienia*, który polegał m.in. na budowie w skali 1 : 125 makiety. Prace ukończono w 2015 r.

Pomysłodawca i nauczyciele z MOAS podczas pracy nad makietą.
Fot. Remigiusz Konieczka, 2014 r.

Od prawej: nauczyciel zawodu Tomasz Kmiec i dyrektor Wiesław Guziński podczas wizyty delegacji rodzin jeńców francuskich Oflag XXI B w Szubinie.
Fot. Kamila Czechowska, 2014 r.

POMNIK – MIEJSCE KAŻNI

Lasek kcyński, ul. Kcyńska Nowe Osiedle

Na niewielkim wzniesieniu w lesie przy drodze prowadzącej do Kcyni znajduje się pomnik upamiętniający miejsce kaźni mieszkańców powiatu szubińskiego.

Fot. Przemysław Tatarowicz, 2017 r.

Pomnik został zbudowany z ciosanych kamieni drogowych. Bryła pomnika przedstawia stylizowanego orła na kamiennej podstawie. Pomnik powstał w 20. rocznicę egzekucji, a uroczyste odsłonięcie nastąpiło 1.09.1959 r. Wykonawcą pomnika był Rejon Budowy Dróg i Mostów w Szubinie. Pomnik znajduje się w Rejestrze Miejsc Pamięci Narodowej miasta i gminy Szubin.

W początkowych miesiącach II wojny światowej Niemcy masowo prześladowali ludność z terenu Szubina i całego powiatu. Wiele było miejsc kaźni. Jednym z nich był las przy drodze do Kcyni – teren cmentarza żydowskiego, gdzie zabijano więźniów obozu utworzonego na terenie zakładu poprawczego.

Uroczystość odsłonięcia pomnika w lasu kcyńskim, 1959 r.

We wrześniu i październiku 1939 r. odbyły się tu cztery masowe egzekucje Polaków. Rozstrzelano wtedy 42 osoby. Z jednej z tych egzekucji ocalał były powstaniec wielkopolski **Stanisław Lose**.

Teren przy pomniku po nawałnicy z 11 na 12.08.2017 r.

Fot. Kamila Czechowska, 2017 r.

Stanisław Lose (1899-1979) urodził się 26.10.1899 r. w miejscowości Turew koło Kościanu. Z zawodu był gorzelanym. Brał udział w 1907 r. w strajku szkolnym. W 1917 r. wcielony do wojska niemieckiego. Z końcem grudnia 1918 r. przystąpił do powstania wielkopolskiego. Walczył na froncie polsko-bolszewickim. W okresie dwudziestolecia międzywojennego mieszkał i pracował w Barcinie. Do 4.09.1939 r. pełnił obowiązki komendanta obrony miasta Barcina. Aresztowany 17.09.1939 r. trafił do obozu w Szubinie. 30.10.1939 r. wraz z grupą Polaków, mieszkańców powiatu szubińskiego, został

przeprowadzony na cmentarz żydowski w Szubinie, gdzie odbyła się egzekucja. Lose został lekko ranny, stracił przytomność, a po odejściu Niemców wydostał się z mogiły i dzięki mieszkańcom Szubina ocalał. Przez całą okupację ukrywał się. Po wojnie okazał się jedynym świadkiem tamtych wydarzeń, w 1959 r. uczestniczył w odsłonięciu pomnika.

Lata 60. XX w.

GLĄZ Z TABLICĄ PAMIĄTKOWĄ NA BYŁYM CMĘTARZU ŻYDOWSKIM Lasek kcyński, ul. Kcyńska Nowe Osiedle

W bezpośrednim sąsiedztwie pomnika męczeństwa w lasku kcyńskim znajduje się glaz z tablicą upamiętniającą cmentarz żydowski.

Odsłonięcie glazu miało miejsce 21.09.2011 r. Tablica pamiątkowa wykonana została przez firmę Romana Wesołowskiego z Kcyni. Obok pomnika ustawiono odnalezioną macewę z nazwiskiem **Antonie Bry** (hebrajskie imię: Tojwa córka Falka), zmarłej 15.03.1889 r. (12 adar II 5649 r.). Uroczystość zakończono spotkaniem w Muzeum Ziemi Szubińskiej, gdzie zaprezentowano wystawę pt. *Sąsiedzi, których już nie ma* autorstwa Daniela Pacha.

Fot. Przemysław Tatarowicz, 2017 r.

Fot. Kamila Czechowska, 2011 r.

*Kamień odsłonił
naczelny rabin Polski
Michael Schudrich
i Mirosław Rzeszowski,
w tle prowadząca
uroczystość Mariola
Polańska.*

Fot. Piotr Bembenek,
21.09.2011 r.

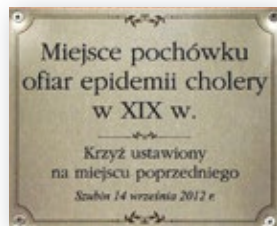
Fragment ekspozycji w Muzeum Ziemi Szubińskiej.
Fot. Katarzyna Cieniuch, 21.09.2011 r.

KRZYŻ W MIEJSCU CMENTARZA CHOLERYCZNEGO ul. Kcyńska Nowe Osiedle

Przy szosie prowadzącej do Kcyni wśród krzewów i drzew stoi krzyż. Postawiony został w miejscu pochówku ofiar epidemii cholery.

Epidemie dziesiątkowały ludność na naszym terenie w XIX w. W Szubinie kilka razy występowały epidemie chorób zakaźnych, w tym cholery. Zmarłych chowano na dwóch cmentarzach w Szubinie. Jeden usytuowany jest przy drodze do Grzecznej Panny, drugi przy trakcie wiodącym do Kcyni.

Starsi mieszkańcy miasteczka pamiętają, że jeszcze przed II wojną światową stały w tym miejscu krzyże drewniane. Po wojnie, prawdopodobnie w latach 50., ustawiono tu krzyż drewniany. W ramach XIV Dni Kultury Chrześcijańskiej 14.09.2012 r. odbyła się uroczystość poświęcenia nowego krzyża. Zebranych powitał ks. Jacek Pawelczyk. Poświęcenia dokonał ks. dziekan Tadeusz Lesiński. Następnie złożono kwiaty i znicze.

Fot. Kamila Czechowska, 2009 r.

Uczestnicy uroczystości.
Fot. Kamila Czechowska,
14.09.2012 r.

Prezes Akcji Katolickiej w Szubinie Danuta Siewkowska przedstawiła historię tego miejsca.
Fot. Kamila Czechowska, 14.09.2012 r.

CMENTARZ PARAFIALNY W SZUBINIE

POMNIK-MOGIŁA POWSTAŃCÓW WIELKOPOLSKICH

Na cmentarzu parafialnym przy ul. Nakielskiej, po prawej stronie alejki wiodącej do kościoła pw. św. Małgorzaty, usytuowany jest pomnik-mogiła Powstańców Wielkopolskich.

Na tablicach wymieniono nazwiska pochowanych powstańców. W mogile pochowano także 15 nieznanymi z imienia. Nie wszyscy wymienieni na tablicach spoczywają w tym miejscu. Pomnik znajduje się w Rejestrze Miejsc Pamięci Narodowej miasta i gminy Szubin.

Po przegranej bitwie szubińskiej 8.01.1919 r. zwłoki poległych powstańców Niemcy zgromadzili w kościele pw. św. Małgorzaty na cmentarzu parafialnym w Szubinie. Ciała poległych były masakrowane kolbami, oszpecone. Pierwszy pogrzeb pozostałych odbył się 12.01.1919 r.

Tablice z nazwiskami.
Fot. Piotr Bembek, 2015 r.

Pomnik. Fot. Kamila Czechowska, 14.01.2017 r.

Groby bohaterów spod Szubina znajdują się m.in. w Środzie, Wrześni, Miłosławiu. Pielęgnowaniem mogiły zajmowali się weterani powstania, mieszkańcy i władze miasteczka. 18.05.1924 r. odsłonięto pomnik nad mogiłą powstańców.

Pomnik wykonała firma Job z Bydgoszczy. Miał on kształt ściany ozdobionej godłem państwowym i okolonej granitowymi słupkami połączonymi łańcuchami. Na pomniku umieszczono tablice z nazwiskami poległych.

Pomnik ten w 1938 r. rozebrano i na jego miejscu wybudowano nowy. Autorem projektu nowego pomnika był powstaniec Stanisław Śledzikowski. Przewodniczącym jego budowy był ks. Stanisław Gałęcki, sekretarzem Stanisław Strauchmann, członkiem Stanisław Śledzikowski. Przeprowadzono zbiórkę funduszy na budowę.

Pierwszy pomnik-mogiła na cmentarzu w Szubinie.

Pomnik, 1939 r.

Szumnie zapowiadana w prasie regionalnej uroczystość rozpoczęła się w sobotę 21.01.1939 r. zbiórką organizacji w Domu Polskim. Następnie zebrani przeszli ulicami miasta, by spotkać się na apelu poległych na szubińskim rynku. Następnego dnia, 22.01.1939 r. o godz. 9.00, wojsko planowało odtworzyć historyczny atak na Szubin z 11.01.1919 r., planu z przyczyn pogodowych nie zrealizowano.

Pierwsza rekonstrukcja walk powstańczych odbyła się 14.01.2017 r. Fot. Katarzyna Tatar.

W uroczystościach na cmentarzu 22.01.1939 r. wziął udział wicewojewoda pomorski Zygmunt Szczepański, dowódca Garnizonu Bydgoskiego gen. Stanisław Grzmot-Skotnicki, starosta szubiński Stanisław Śmietanko, proboszcz Stanisław Gałęcki. Przybyło także 142 byłych dowódców oddziałów powstańczych, 564 byłych powstańców. Stawiła się kompania honorowa i orkiestra Pułku „Dzieci Bydgoskich”. Patronat nad obchodami i zjazdem objął wojewoda pomorski Władysław Raczkiewicz i dea Okręgu Korpusu VIII gen. Michał Tokarzewski-Karaszewicz.

Po wojnie przystąpiono do prac nad odtworzeniem pomnika. Pozostawiono jego zburzoną środkową część.

Pomnik został zniszczony w czasie II wojny światowej przez Niemców.

Tabliczka pamiątkowa przy pozostawionej części przedwojennego pomnika.

Fot. Piotr Bembenek, 2017 r.

Mieszkańcy Szubina pamiętają o poległych.

Fot. Piotr Bembenek, 1.11.2010 r.

MOGIŁA POWSTAŃCA JERZEGO KWASKA

Po lewej stronie pomnika-mogiły Powstańców Wielkopolskich usytuowana została mogiła **Jerzego Kwaska**, powstańca.

Fot. Igor Janowiak, 2017 r.

Jerzy Kwasek (1900-1994) urodził się 9.03.1900 r. w Szubinie. Po ukończeniu szkoły pobierał nauki w zawodzie blacharza dekarza. W 1918 r. został wcielony do wojska. Na początku grudnia 1918 r. wrócił do Szubina. W noc sylwestrową 1918/1919 wraz z kolegami chodził po Szubinie, wznosząc okrzyki: *Niech żyje Polska* i śpiewając: *Jeszcze Polska nie zginęła*. 2 stycznia stał na straży podczas nieudanej próby wyzwolenia miasta. Po zdobyciu miasta w oddziałach 3 szubińskiej kompanii powstańców wielkopolskich walczył pod Rynarzewem, Turem, Samokłeskami, Rudami i pod Paterkiem. Po powstaniu po-

został w wojsku i walczył w wojnie polsko-bolszewickiej. W 1939 r. brał udział w kampanii wrześniowej. Po wojnie mieszkał nadal w Szubinie. Zapamiętany został jako jeden z krzewicieli pamięci o powstaniu wielkopolskim. Zmarł 19.12.1994 r. i pochowany został zgodnie z życzeniem przy pomniku-mogile powstańców.

Jerzy Kwasek przy pomniku, 1993 r.

Elżbieta Donarska z muzeum z młodzieżą przy mogile Jerzego Kwaska podczas realizacji projektu „Przywrócić pamięć”.
Fot. Kamila Czechowska, 2007 r.

POWSTAŃCZA TABLICA INFORMACYJNA

W bezpośrednim sąsiedztwie pomnika-mogiły powstańczej znajduje się tablica informacyjna o powstańcach wielkopolskich spoczywających na terenie nekropolii.

Fot. Igor Janowiak, 2017 r.

Odsłonięcia dokonali burmistrz Szubina Artur Michalak, Alina Paszkiewicz ze Stowarzyszenia Kibiców Lecha Poznań, z rodziny powstańczej widoczna na zdjęciu Małgorzata Graff.

Fot. Igor Janowiak, 31.07.2015 r.

Uroczyste odsłonięcie i poświęcenie tablicy odbyło się 31.07.2015 r. przy licznych udziałach mieszkańców, rodzin powstańczych, duchownych, a także przedstawicieli samorządu.

Po odsłonięciu ks. kanonik Tadeusz Lesiński poprowadził modlitwę za poległych podczas powstania, pomordowanych w latach 1939-1945, za zmarłych powstańców oraz poświęcił tablicę.

Fot. Igor Janowiak, 31.07.2015 r.

Inicjator powstania tablicy i jej autor Jacek Paszkiewicz ze Stowarzyszenia Kibiców Lecha Poznań, które sfinansowało tablicę.

Fot. Igor Janowiak, 31.07.2015 r.

GRÓB KS. LUDWIKA SOŁTYSIŃSKIEGO

Naprzeciw pomnika Powstańców Wielkopolskich znajduje się miejsce spoczynku ks. radcy **Ludwika Sołtysińskiego**, szubińskiego duchownego.

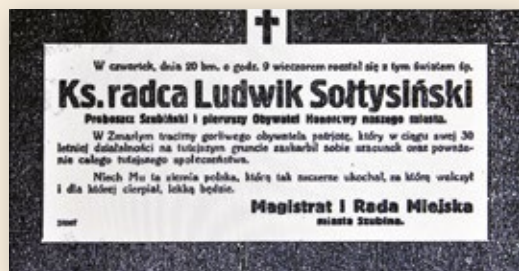

Fot. Piotr Bembenek, 2017 r.

Ks. Ludwik Sołtysiński (1845-1928) urodził się 23.07.1845 r. w Inowrocławiu. Był słuchaczem Seminarium Duchownego w Gnieźnie. Po otrzymaniu święceń kapłańskich rozpoczął pracę duszpasterską na terenie Wielkopolski. W 1898 r. trafił do Szubina, gdzie pełnił funkcję proboszcza i dziekana. Skupiał wokół siebie środowiska rzemieślnicze, kupieckie i robotnicze. Jako działacz niepodległościowy wspierał strajk szkolny w 1907 r., był współzałożycielem i czołowym przywódcą Polskiego Towarzystwa Wyborczego. Zainicjował budowę w latach 1908-1912 Domu Katolickiego, zwanego w Szubinie Domem Polskim. Był duchowym przywódcą powstania wielkopolskiego, a także pełnił obowiązki w Powiatowej Radzie Ludowej w Szubinie. Sprawował obowiązki duszpasterskie w stosunku do rannych i poległych na polu chwały powstańców. Po powstaniu został honorowym członkiem Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Szubinie. Brał udział w patriotycznych rocznicach, do końca wspierał weteranów. Zmarł 20.09.1928 r. w Szubinie.

Był duchowym przywódcą powstania wielkopolskiego, a także pełnił obowiązki w Powiatowej Radzie Ludowej w Szubinie. Sprawował obowiązki duszpasterskie w stosunku do rannych i poległych na polu chwały powstańców. Po powstaniu został honorowym członkiem Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Szubinie. Brał udział w patriotycznych rocznicach, do końca wspierał weteranów. Zmarł 20.09.1928 r. w Szubinie.

Nekrolog z „Orędownika Powiatu Szubińskiego”.

GRÓB ANTONIEGO KEMPIŃSKIEGO

Po prawej stronie od wejścia bocznego na szubiński cmentarz parafialny, przy alejce wzdłuż płotu od strony parku, znajduje się wspólna mogiła rodziny **Kempińskich**. Na umieszczonej w centralnym miejscu tablicy wymieniono nazwisko powstańca **Antoniego Kempieńskiego**.

Fot. Kamila Czechowska, 2017 r.

Antoni Kempieński (1897-1919) urodził się 24.12.1897 r. w Szubinie. Po ukończeniu gimnazjum uzyskał stypendium, które umożliwiło mu studiowanie w Poznaniu. Wybuch I wojny przekreślił plany nauki. Powołany został do wojska niemieckiego. Służył w telegrafistach. Brał udział w walkach pod Verdun. Po powrocie z wojska przyłączył się do powstańców wielkopolskich. W stopniu kaprała 13.01.1919 r. wstąpił do 3 kompanii szubińskiej wchodzącej w skład 9 Pułku Strzelców Wielkopolskich. Walczył na froncie północnym. Został ciężko ranny. Wozem konnym był transportowany do szpitala w Poznaniu, wywiązało się zakażenie. Zmarł 6.03.1919 r. W nekrologu podpisanym przez tutejszego aptekarza czytamy: *Po wielkich trudach wojny światowej podążył bronić Ojczyzny i oddał Jej swe młode życie wskutek*

Antoni Kempieński w czasach szkolnych w Poznaniu.

Fot. ze zbiorów Romualda Kempieńskiego.

ran, otrzymanych dnia 30.1.1919 w Samokłeskach pod Szubinem jako jeden z ostatnich uczniów gimnazjalnych miasta naszego, wielkie rokujący nadzieje, o czym Kolegów, Przyjaciół i Znajomych uwiadamia Mieczysław Holec. Jego nazwisko widnieje także na tablicy umieszczonej na mogile zbiorowej powstańców wielkopolskich na cmentarzu w Szubinie.

GRÓB STANISŁAWA ŚLEDZIKOWSKIEGO

Po prawej stronie od wejścia bocznego na szubiński cmentarz parafialny, przy lewej stronie alejki biegnącej wzdłuż ceglanoego płotu sąsiadującego z parkiem, usytuowany jest grób rodziny Śledzikowskich. Spoczywa w niej **Stanisław Śledzikowski**, zasłużony działacz niepodległościowy.

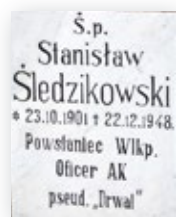

Fot. Kamila Czechowska, 2017 r.

Stanisław Śledzikowski (1901-1948) urodził się 23.10.1901 r. w Blankenburgu. W 1904 r. z rodzicami przeprowadził się do Szubina. Gdy wybuchło powstanie wielkopolskie, Śledzikowski ochotniczo wstąpił w szeregi powstańcze. Po powstaniu aktywnie działał w organizacjach skupiających weteranów, zbierał oraz sam pisał wspomnienia z walk. W czasie II wojny światowej znalazł się w Generalnym Gubernatorstwie. Początkowo ukrywał się w okolicach Warszawy. W lipcu

1940 r. połączył się z rodziną, którą w grudniu 1939 r. wysiedlono do Mielca. Wstąpił do działającej w podziemiu Armii Krajowej i pracował jako podoficer wywiadu i kontrwywiadu na miasto Mielec, a następnie na powiat Mielec. Służbę w AK w stopniu kpr. pełnił pod pseudonimem „Drwal”. Brał udział w przekazywaniu informacji dotyczących produkcji broni V-1. Po wojnie wrócił do Szubina i ujawnił się przed Urzędem Bezpieczeństwa. Prowadził zakład stolarski. Zmarł 22.12.1948 r. w Szubinie w nie do końca wyjaśnionych okolicznościach.

Marlena Posadzy z młodzieżą z Gimnazjum nr 1 podczas realizacji muzealnego projektu „Zapał zniczy pamięci”.

Fot. Kamila Czechowska, 2012 r.

MOGIŁA KS. STANISŁAWA GAŁECKIEGO

Kolejnym miejscem, przy którym warto przystanąć na szubińskim cmentarzu, jest mogiła **ks. Stanisława Gałęckiego** znajdująca się w pobliżu figury Jezusa dźwigającego krzyż, niedaleko kościoła pw. św. Małgorzaty.

Fot. Kamila Czechowska, 2017 r.

Ks. Stanisław Gałęcki (1896-1952) urodził się 3.05.1896 r. w Bydgoszczy. Przystąpił do powstania wielkopolskiego. Po wyjściu z wojska i zdaniu matury wstąpił w czerwcu 1919 r. do Seminarium Duchownego w Poznaniu. Po święceniach kapłańskich, które przyjął w 1923 r., pracował jako wikariusz na terenie Wielkopolski. 1.10.1935 r. objął parafię pw. św. Marcina bpa w Szubinie jako proboszcz. Zaangażował się w budowę nowego pomnika-mogiły Powstańców Wielkopolskich na szubińskim cmentarzu.

W początkach września 1939 r. został aresztowany i osadzony przez Niemców w obozie w Szubinie. Został oskarżony o udział w powstaniu wielkopolskim. Wywieziono go do Górnej Grupy, następnie do obozu koncentracyjnego w Stutthofie i Oranienburg, a w grudniu 1940 r. do Dachau. Po powrocie do Szubina w 1946 r. leczył się w miejscowym szpitalu z następstw malarii, którą zaszczepiono mu w stacji doświadczalnej w Dachau. Zmarł 9.03.1952 r.

Ks. Stanisław Gałęcki podczas uroczystości odsłonięcia pomnika-mogiły na cmentarzu w Szubinie, 22.01.1939 r.

TABLICA PAMIĄTKOWA KS. MARIANA NAMYSŁOWSKIEGO

Na bocznej ścianie postumentu figury Pana Jezusa dźwigającego krzyż, który znajduje się po prawej stronie alejki cmentarnej wiodącej do kościoła, umieszczona jest tablica pamiątkowa poświęcona **ks. Marianowi Namysłowskiemu**.

Fot. Piotr Bembenek, 2017 r.

Fotografia ze zbiorów Danuty Siewkowskiej.

Ks. Marian Namysłowski (1907-1986) urodził się 22.09.1907 r. w Żernikach, w powiecie jarocińskim. Po ukończeniu gimnazjum w Jarocinie i zdaniu matury wstąpił do seminarium. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1933 r. Pełnił posługę w Gnieźnie, Miłosławiu, we Francji, w Sokolnikach, Bieganowie i Zieleńcu. Z dniem 23.04.1952 r. objął parafię pw. św. Marcina bpa w Szubinie. W 1962 r. otrzymał tytuł szambelana papieskiego. Od 1969 r. przez pięć lat był dziekanem dekanatu szubińskiego. Prowadził ożywioną działalność duszpasterską i angażował się w prace

gospodarcze przy kościele. Za jego urzędu wykonane zostało ogrodzenie, remont kościoła, założono ogrzewanie elektryczne, zakupiono trzy nowe dzwony, poświęcono nowe organy, utworzono Ośrodek Duszpasterski – dzisiejszy kościół pw. św. Andrzeja Boboli. 4.03.1980 r. przeszedł w stan spoczynku, mieszkał jednak w Szubinie. Zmarł po długiej chorobie 17.02.1986 r. w Szubinie. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Kretkowie.

Figura Pana Jezusa z tablicą pamiątkową. Obok równolegle usytuowany grób ks. Stanisława Gateckiego.

Fot. Kamila Czechowska, 2007 r.

TABLICA PAMIĄTKOWA KS. LECHA BILICKIEGO

Na bocznej ścianie postumentu figury Pana Jezusa dźwigającego krzyż, który znajduje się po prawej stronie alejki cmentarnej wiodącej do kościoła, obok tablicy pamięci ks. Namysłowskiego umieszczona jest tablica pamiątkowa poświęcona **ks. Lechowi Bilickiemu**.

Fot. Piotr S. Adamczewski, 2017 r.

Poświęcenie tablicy odbyło się 31.12.2015 r. i poprzedzone zostało mszą św. w intencji śp. ks. prałata Lecha Bilickiego. Mszę św. celebrował ks. dziekan Tadeusz Lesiński wraz z ks. prob. Jackiem Pawelczykiem, ks. prob. Leszkiem Krollem, ks. prob. Piotrem Zdanowiczem i ks. wik. Marcinem Benkiem. Tablicę poświęcił ks. dziekan Tadeusz Lesiński.

Uroczysta msza św. na szubińskim rynku z udziałem ks. Lecha Bilickiego z okazji jubileuszu 650-lecia miasta.

Fot. Piotr Bembenek, 21.06.2015 r.

Ks. Lech Bilicki (1953-2015) urodził się 5.04.1953 r. w Łobżenicy. Po ukończeniu liceum wstąpił do seminarium w Gnieźnie, gdzie 15.04.1978 r. przyjął święcenia kapłańskie z rąk ks. kard. Stefana Wyszyńskiego. Posługiwał w parafiach w Powidzu, Dębnicy, w Bydgoszczy. Uzyskał doktorat z teologii i pracował w Kurii Metropolitalnej w Gnieźnie. Od 1998 r. sprawował urząd proboszcza w parafii pw. św. Marcina bpa w Szubinie, a 1.04.2004 r. został powołany

na stanowisko kanclerza kurii w nowo powstałej diecezji bydgoskiej oraz został wykładowcą Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Bydgoskiej.

Zmarł 31.10.2015 r.

Poświęcenie tablicy.

Fot. Kamila Czechowska, 31.12.2015 r.

MOGIŁA KS. JANA KĄTNEGO

Przy figurze Pana Jezusa, obok mogiły ks. Gałęckiego, usytuowane jest miejsce wiecznego spoczynku wieloletniego szubińskiego proboszcza **ks. Jana Kątnego**.

Fot. Kamila Czechowska, 2017 r.

Ks. Jan Kątny (1923-2014) urodził się 17.06.1923 r. w Bydgoszczy. W 1939 r. zdał małą maturę, a po wybuchu II wojny światowej został wywieziony na roboty do Niemiec. W 1945 r. odzyskał wolność i wrócił do Bydgoszczy. Rozpoczął naukę w liceum dla dorosłych, pracował w spółdzielni „Społem”. W 1946 r. zdał maturę. Wstąpił do seminarium i 7.06.1952 r. w Gnieźnie otrzymał święcenia kapłańskie z rąk ks. prymasa Stefana Wyszyńskiego. Pełnił posługę w Strzelnie, Bydgoszczy, Pobiedziskach, Ostrowie, Janikowie, Wilkowyji koło Jarocina. 1.07.1980 r. objął parafię pw. św. Marcina bpa w Szubinie. Honorową godność kapelana papieża Jana Pawła II otrzymał w 1984 r. W czasie posługi w Szubinie dał się poznać jako dobry gospodarz.

Ks. Jan Kątny dziękuje Piotrowi Szczepanikowi za patriotyczny koncert w murach kościoła, lata 80. XX w.

Ukończył budowę domu katechetycznego, postawił garaż, w kościele wykonano posadzkę granitową, naprawiono instalację elektryczną, zainstalowano nowe żyrandole, wymalowano kościół, dokonano zabezpieczeń konserwatorskich murów zewnętrznych świątyni, powiększono cmentarz. Współorganizował i wspierał działalność związków niepodległościowych na tym terenie. Obok wsparcia duchowego często służył pomocą materialną w czasach kryzysu.

27.06.1998 r. ks. Jan Kątny został zwolniony z obowiązków proboszcza. Nie wycofał się jednak z działalności publicznej i zaangażował się w wiele inicjatyw, które zaowocowały pozytywnymi przekształceniami w różnych dziedzinach życia mieszkańców regionu w okresie transformacji.

Ks. Jan Kątny od lat aktywnie uczestniczył w życiu Muzeum Ziemi Szubińskiej w Szubinie. Otrzymał wiele odznaczeń i wyróżnień.

Ks. Jan Kątny zmarł w poniedziałek 29.12.2014 r. w Szubinie. 2.01.2015 r. w kościele pw. św. Marcina bpa odprowadzona została msza św. pogrzebowa, a następnie kondukt przeszedł przez miasto na cmentarz parafialny. W 2017 r. ul. 21 Stycznia w Szubinie zmieniła nazwę na ul. ks. Jana Kątnego.

Ks. Jan Kątny i kustosz Zenon Erdmann podczas wizyty w Szubinie ks. prymasa Józefa Glempa.
Fot. Jan Głodek, 1990 r.

Wprowadzenie ks. Jana Kątnego przez przewodniczącą Rady Miejskiej w Szubinie Marka Domżałę i radnego Remigiusza Kasprzaka na uroczyste spotkanie w muzeum.
Fot. Katarzyna Cieniuch, 5.06.2012 r.

Uroczystości pogrzebowe.
Fot. Piotr Bembenek, 2.01.2015 r.

MOGIŁA KS. JANA KOMASIŃSKIEGO

Przy drewnianym kościele usytuowana jest płyta nagrobna, na której czas zatarł już część inskrypcji. Spoczywa tu szubiński proboszcz **ks. Jan Komasiński**. Nad mogiłą góruje krzyż z inskrypcją poświęconą spoczywającemu w tym miejscu dr. Piotrowi Drzewieckiemu.

Ks. Jan Komasiński (1792-1851) urodził się 24.06.1792 r. w Podolinie pod Kcynią. Świecenia kapłańskie otrzymał 17.12.1815 r. Jego pierwszą parafią w latach 1815-1818 był Szubin. W latach 1819-1821 pełnił posługę w Szaradowie. W 1922 r. powrócił jako proboszcz do Szubina. Silnie angażował się w umacnianie polskości w Szubinie w czasach germanizacji. Między innymi prowadził korespondencję z władzami niemieckimi w języku polskim zamiast wymaganego języka niemieckiego, który bardzo dobrze znał. Zaangażował się w działania rewolucyjne w Szubinie w okresie Wiosny Ludów. Dbał o sprawy duchowe i moralne swoich parafian. 17.09.1845 r. założył Bractwo Niepokalanego Serca Najświętszej Maryi Panny. Zmarł 29.05.1851 r.

Fot. Kamila Czechowska, 2017 r.

MOGIŁA KS. JÓZEFA DYSKIEWICZA

Na postumencie figury Pana Jezusa umieszczona jest tabliczka z danymi **ks. Józefa Dyskiewicza**. Wcześniej tabliczka przytwierdzona była do kościoła pw. św. Małgorzaty, co może wskazywać na to, że przy drewnianym kościółku pochowano doczesne szczątki duchownego.

Ks. Józef Dyskiewicz (1823-1890) urodził się w 1823 r. Świecenia kapłańskie otrzymał w 1852 r. Następnie skierowany został na parafię w Dąbrówce, a w 1871 r. trafił do Szubina. Tu zmarł 2.12.1890 r.

Fot. Kamila Czechowska, 2017 r.

Nekrologi „Kurier Poznański”.

MOGIŁA KS. MICHAŁA KENTZERA

W sąsiedztwie kościoła pw. św. Małgorzaty znajduje się mogiła szubińskiego proboszcza z czasów zaborów **ks. Michała Kentzera**.

Ks. Michał Kentzer (1808-1885) urodził się w 1808 r. w Mąkowsku. W 1829 r. podjął naukę w seminarium duchownym. Świecenia kapłańskie otrzymał w 1832 r. W latach 1832-1835 pełnił posługę kapłańską jako wikariusz w Wyrzysku, następnie w latach 1835-1842 w Gromadnie, w latach 1843-1851 w Łobżenicy. Od 1852 r. do śmierci był proboszczem w kościele pw. św. Marcina bpa w Szubinie. W 1864 r. pełnił obowiązki podczas wakatu na probostwie w Słupach. 2.02.1870 r. wraz z ks. Julianem Sobeskim i innymi duchownymi z regionu wyjechał do Rzymu na obrady I Soboru Watykańskiego. Podczas posługi kapłańskiej w Szubinie był duchowym przywódcą i ostoją moralną społeczności polskiej. 12.11.1882 r. obchodził jubileusz 50-lecia kapłaństwa. Uroczystość zgromadziła obok duchownych wielu mieszkańców. Podkreślano zaangażowanie duchownego w życie społeczno-narodowe i patriotyczną postawę księdza diekana. Zmarł 16.08.1885 r. w Szubinie.

Fot. Kamila Czechowska, 2015 r.

Nekrologi „Kurier Poznański”.

TABLICA PAMIĘCI KS. WŁADYSŁAWA MACZKOWSKIEGO

Na bocznej ścianie kościoła pw. św. Małgorzaty zawieszona tablica pamiątkowa poświęcona jest duchownemu.

Na tablicy wyryto napis:

BŁOGOSŁAWIENI,
KTÓRZY CIERPIĄ PRZEŚLADOWANIE...

BŁOGOSŁAWIONY

KSIĄDZ

WŁADYSŁAW

MACZKOWSKI

1911-1942

WIKARIUSZ W SZUBINIE

ZAMĘCZONY W DACHAU

ZA WIARĘ I OJCZYZNĘ

BEATYFIKOWANY PRZEZ JANA PAWŁA II

13.VI.1999.

Fot. Piotr Bembenek, 2017 r.

Ks. Władysław Maczkowski (1911-1942) urodził się 24.06.1911 r. w Ociążu pod Ostrowem Wielkopolskim. Maturę zdał w Ostrowie w 1931 r. i zgłosił się do seminarium duchownego. Świecenia kapłańskie przyjął 22.05.1937 r. Pierwszą placówką, do której trafił była parafia w Słupach. W lipcu 1939 r. skierowano go na wikariat do Szubina. W obliczu II wojny światowej i ciągłych aresztowań księży Maczkowski

ukrywał się u dwóch rodzin w parafii i po kryjomu służył posługą kapłańską chorym. Z czasem na polecenie władzy duchownej objął jako administrator wiejską parafię w Łubowie pod Gnieznem. W duchu wychowawczym zajmował się organizacjami młodzieżowymi. Aresztowano go 26.08.1940 r. w Łubowie. Został przewieziony do przejściowego obozu w Szczeglinie, po trzech dniach do obozu koncentracyjnego w Sachsenhausen, a stamtąd do Dachau. Był tam więźniem o numerze 22760. Pracował często ponad siły, upadając coraz bardziej na zdrowiu. Zmarł 20.08.1942 r. Ciało zostało spalone w obozowym piecu krematoryjnym.

*Witraż w kościele
pw. św. Marcina Bpa w Szubinie.
Fot. Piotr Bembenek, 2012 r.*

TABLICA PAMIĄTKOWA

Na tylnej ścianie wnętrza drewnianego kościoła pw. św. Małgorzaty znajduje się tablica upamiętniająca duchownych, którzy służyli posługą kapłańską w czasach panowania w Szubinie chorób zakaźnych.

Upamiętniono w ten sposób **ks. wikariusza Juliana Płaszczyka**, który zmarł 19.09.1849 r. w wieku 29 lat, oraz **ks. wikariusza Romana Ostrowskiego**, który zmarł 30.08.1866 r. w wieku 30 lat.

Jak podaje Mieczysław Boguszyński w swej książce pt. *W kręgu Eskulapa*, epidemia cholery wystąpiła w Szubinie kilkakrotnie. Tak było w 1831 r., 1849 r., 1866 r., 1873 r. W czasie pierwszej zmarło 120 osób, a w czasie ostatniej 60. Chorowano także na ospę prawdziwą, której więcej zachorowań wystąpiło w 1882 r. Zmarłych w Szubinie chowano na dwóch cmentarzach. Jeden usytuowany jest przy drodze do Grzecznej Panny, drugi przy trakcie wiodącym do Kcyni (patrz s. 50).

Fot. Piotr Bembenek, 2017 r.

RZEŻBA STEFANA BOGUSZYŃSKIEGO

Przy alejce między nowym a starym cmentarzem wśród ozdobnych iglaków usytuowana jest drewniana rzeźba autorstwa **Stefana Boguszyńskiego** (1916-1996), rzeźbiarza ludowego z Kcyni.

Rzeźba przedstawia Matkę Boską trzymającą w ramionach ciało syna Jezusa Chrystusa.

Fot. Kamila Czechowska, 2017 r.

MOGIŁA POWSTAŃCA WŁADYSŁAWA MAŁKA

Grób Władysława Małka znajduje się po lewej stronie alei prowadzącej z kościoła pw. św. Małgorzaty w kierunku krzyża. Mogiła znajduje się w Rejestrze Miejsc Pamięci Narodowej miasta i gminy Szubin.

Fot. Kamila Czechowska, 2017 r.

Władysław Małek (1864-1935) urodził się w Dębnie koło Wyrzyska. Z czasem zamieszkał w Szubinie. Szczególnie zasłużył się dla Szubina przed powstaniem wielkopolskim. To on był jednym z sześciu mężczyzn, którzy 17.11.1918 r. zorganizowali spotkanie w Domu Polskim, na którym utworzono Radę Robotniczo-Ludową. Powołano go na burmistrza miasta. Funkcję sprawował ponad tydzień, gdyż już 27.11.1918 r. przy pomocy Heimatschutzu ponownie urząd zajął niemiecki burmistrz.

Po powstaniu działał w organizacjach skupiających weteranów. Zmarł 30.03.1935 r.

Mariola Polańska z młodzieżą z Gimnazjum nr 2 przy mogile Władysława Małka podczas muzealnej akcji „Zapał znicz pamięci”.
Fot. Kamila Czechowska, 2013 r.

Fot. Jan Głodek.

MOGIŁA ZENONA ERDMANNA

Po lewej stronie alei wiodącej od kościoła w stronę krzyża znajduje się miejsce wiecznego spoczynku **Zenona Erdmanna**, którego imię dziś nosi Muzeum Ziemi Szubińskiej.

Fot. Kamila Czechowska, 2010 r.

Zenon Erdmann (1918-2002) urodził się 17.11.1918 r. w Szubinie. Edukację szkolną rozpoczął w Szubinie, następnie uczył się w Państwowym Gimnazjum Humanistycznym w Bydgoszczy, gdzie w 1937 r. złożył maturę. Jako uczeń w 1928 r. wstąpił do harcerstwa. Po maturze rozpoczął pracę zawodową w Wydziale Powiatowym w Szubinie. W czasie II wojny światowej pracował jako robotnik, kontynuował też pracę w tajnym harcerstwie, kierując konspiracyjną grupą Szarych Szeregów w Szubinie.

Po wojnie wrócił do pracy w samorządzie. Był harcmistrzem i instruktorem seniorem ZHP. Ponadto jednym z inicjatorów budowy Domu Harcerza w Szubinie. Przez 30 lat był opiekunem Izby Pamięci Narodowej przy Domu Harcerza w Szubinie. W latach 90. zainicjował przekształcenie izby w Muzeum Ziemi Szubińskiej, którego został kustoszem. Kolekcjoner filatelista, autor publikacji dotyczących historii regionu. Działacz wielu organizacji i stowarzyszeń. Zmarł 8.03.2002 r. Od 2003 r. Muzeum Ziemi Szubińskiej nosi imię Zenona Erdmanna.

Zenon Erdmann na tle Domu Harcerza i muzeum, 1998 r.

W 2017 r. obok spoczęła jego żona Halina.
Fot. Kamila Czechowska, 2017 r.

KWATERY ŻOŁNIERZY WOJSKA POLSKIEGO

W głębi cmentarza, na jego wschodnim krańcu, znajduje się kwatera żołnierzy Wojska Polskiego, poległych lub zmarłych w czasie II wojny światowej. Jest to pięć mogił: **ppr. Wincentego Górskiego, Piotra Błachuty, Jana Romańczuka, Jana Kowalskiego** oraz grób nieznanego żołnierza. Mogiły znajdują się w Rejestrze Miejsc Pamięci Narodowej miasta i gminy Szubin.

Fot. Kamila Czechowska, 2017 r.

Fot. Jakub Szubertowski, 1965 r.

W 1981 r. członkowie koła Związku Inwalidów Wojennych wmurowali w tym miejscu tablicę pamiątkową z napisem:

MIEJSCE PAMIĘCI NARODOWEJ
KWATERA ŻOŁNIERZY WP Z WRZEŚNIA 1939 R.
POLEGŁYCH I ZMARŁYCH W WALCE OBRONNEJ
Z HITLEROWSKIM NAJEŹDŻĄ
ZARZĄD KOŁA ZIW PRL KOŁO SZUBIN 1981 R.

W ostatnim czasie tablicę zlikwidowano i nad mogiłami stanęły krzyże.

Fot. Katarzyna Cieniuch, 2009 r.

GLĄZ Z TABLICĄ PAMIĘCI POMORDOWANYCH NA WSCHODZIE

Na tablicy na głazie umiejscowionym przy wyjściu ze starego na nowy cmentarz widnieją cztery herby miast (Łucka, Tarnopola, Lwowa i Stanisławowa) oraz wizerunek pomnika-mauzoleum na bulwarze Xsawerego Dunikowskiego we Wrocławiu.

Fot. Kamila Czechowska, 2010 r.

Na tablicy umieszczono napis:

JEŚLI ZAPOMNĘ O NICH,
TY BOŻE... ZAPOMNIJ O MNIE!

POLAKOM POMORDOWANYM NA KRESACH
POŁUDNIOWO-WSCHODNICH PRZEZ ORGANIZACJĘ
UKRAIŃSKICH NACJONALISTÓW (OUN),
UKRAIŃSKĄ POWSTAŃCZĄ ARMİĘ (UPA) 1939-1947 R.
W 60 ROCZNICĘ, RODACY.

Pomnik upamiętnia zamordowanych przez ukraińskie bojówki w czasie II wojny światowej i w latach następnych Polaków mieszkających na ziemiach Kresów Wschodnich. Na kamieniu, z lewej strony tablicy, umieszczona została tablica poświęcona ofiarom stalinizmu, która wcześniej znajdowała się na krzyżu w dolnej części starego cmentarza.

Głównym inicjatorem postawienia pomnika był Bolesław Dynowski, sponsorami – Mirosław i Mariusz Machowscy, głaz darował Piotr Milik, fundament z betonu wykonało Przedsiębiorstwo Usług Miejskich PUMAK, za udokumentowanie całego procesu odpowiedzialny był Stanisław Jackiewicz. Pomnik został uroczystie odsłonięty w 2003 r. W 2007 r. tablica była oddana do renowacji.

Fot. Piotr Bembenek, 2009 r.

Fot. Kamila Czechowska, 2006 r.

POMNIK-MOGIŁA ZBIOROWA OFIAR ZBRODNI HITLEROWSKICH

Pomnik i mogiła zbiorowa ofiar zbrodni hitlerowskich dokonanych w latach 1939-1945 znajduje się za kościołem pw. św. Małgorzaty. Pomnik w postaci ściany z płaskorzeźbą przedstawiającą cztery więzione osoby oraz z dwiema tablicami: z lewej strony – poświęcona Józefowi Suplickiemu, z prawej – ofiarom zbrodni hitlerowskich. Pomnik znajduje się w Rejestrze Miejsc Pamięci Narodowej miasta i gminy Szubin.

Fot. Kamila Czechowska, 2017 r.

Pomnik został odnowiony, a zmianie uległo jego otoczenie poprzez ustawienie symbolicznych krzyży.

Fot. Kamila Czechowska, 2015 r.

Pogrzeb ofiar po ekshumacji. Fot. Jakub Szubertowski, 1.07.1945 r.

Lata 80. XX w. Fot. Jan Głodek.

Mieszkańcy pamiętają. Fot. Piotr Bembenek, 2009 r.

TABLICA PAMIĘCI PPOR. JÓZEFA SUPICKIEGO

W głębi cmentarza na pomniku ofiar hitleryzmu znajduje się tablica poświęcona **ppor. Józefowi Suplickiemu**. Tablica pierwotnie umieszczona była na kościele pw. św. Małgorzaty.

W 2002 r. po renowacji kościoła tablica przeniesiona została na pomnik. Na tablicy widnieje napis:

ŻOŁNIERZ
WOJNY OBRONNEJ
1939

PPOR. JÓZEF SUPICKI
UR. 1914 R. W BORKU WLKP.
CIĘŻKO RANNY, ZMARŁ 1.09.1939 R. W SZUBINIE POCHOWANY
W KAPLICY 3.09.1939 R. MIESZKAŃCY SZUBINA.

Tablicę autorstwa plastyka Henryka Wojtasa odsłonięto 10.10.1982 r.

Fot. Piotr S. Adamczewski, 2017 r.

Józef Suplicki (1914-1939) urodził się 10.03.1914 r. w Borku Wielkopolskim. Ukończył szkołę powszechną w Borku, a następnie gimnazjum w Jarocinie. Edukację kontynuował w szkole podchorążych w Zambrowie. Służył w 10 pułku piechoty w Łowiczu. Po mobilizacji został skierowany w rejon nadnotecki w okolice Smogulca. Podczas patrolu oficerskiego w rejonie Osieka nad Notecią został ciężko ranny w brzuch. W złym stanie przewieziono go do

szpitala w Szubinie, gdzie zmarł. Pochowany został 3.09.1939 r. W pogrzebie wzięli udział żołnierze, orkiestra wojskowa i mała grupa mieszkańców Szubina. Trumnę umieszczono w krypcie pod podłogą kościołka pw. św. Małgorzaty.

Po odsłonięciu tablicy, organizatorzy wraz z rodziną ppor. Józefa Suplickiego, 10.10.1982 r.

POMNIK I MOGIŁA POLEGŁYCH ŻOŁNIERZY RADZIECKICH

Na pomniku poległych w 1945 r. żołnierzy radzieckich znajdują się dwie tablice. Pomnik został odsłonięty w 1946 r. i był poddawany renowacji. Obiekt znajduje się w Rejestrze Miejsc Pamięci Narodowej miasta i gminy Szubin.

Fot. Alina Zbieranek, 2017 r.

Fot. Jan Głodek, lata 80. XX w.

Czołgi radzieckie wjechały do Szubina od strony Łabiszyna 21.01.1945 r. w godzinach wieczornych, a większe siły wojsk dnia następnego. Nie napotkawszy na opór niemiecki, skierowały się pod Nakło. Na szubińskim cmentarzu pochowano 59 żołnierzy, część z nich poległa w walkach na terenie byłego powiatu szubińskiego.

Fot. Kamila Czechowska, 2010 r.

AMERYCZKA

TABLICA PAMIĄTKOWA W MIEJSCU KAŻNI

W lesie przy polnej drodze łączącej się lewą stroną z drogą z Szubina do Kcyni znajduje się miejsce straceń. Kopiec ziemny z tablicą upamiętnia miejsce, w którym 6.11.1939 r. został rozstrzelany przez Niemca Delfszthera robotnik z Królikowa **Alojzy Kieruj**.

Fot. Piotr Bembenek, 2007 r.

Fot. Jan Głodek, lata 80. XX w.

Tablica została postawiona we wrześniu 1969 r. Usytuowanie w lesie powoduje, że miejsce trudno odszukać, przez co jest trochę zapomniane i nieczęsto odwiedzane przez młodzież i dorosłych. Tablica znajduje się w Rejestrze Miejsc Pamięci Narodowej miasta i gminy Szubin.

BRZÓZKI

GAŁZ Z TABLICĄ PAMIĄTKOWĄ Skwer w centrum

W centrum wsi przy wiekowych dębach usytuowany jest gałąz z tablicą informującą, że oto znaleźliśmy się w sołectwie Brzózki, które należy do najmłodszych w gminie Szubin i powstało w 2008 r.

Uroczyste odsłonięcie tablicy pamiątkowej odbyło się 28.09.2008 r. Dokonał tego najstarszy mieszkaniec wsi Bogusław Przybyszewski. Obok kamienia wmurowano list z informacjami o miejscowości. W dalszej części uroczystości posadzono drzewa, w tym dęby. Pierwsze drzewko posadził burmistrz Szubina Ignacy Pogodziński, a kolejne przedstawiciele rodzin zamieszkujących Brzózki.

Fot. Lucyna Hunkier, 2017 r.

BRZÓZKI CMENTARZ EWANGELICKI Przy wjeździe do wsi

Po prawej stronie wjazdu do wsi znajduje się cmentarz ewangelicki. Cmentarz powstał około połowy XIX w. Położony jest na terenie płaskim i zajmuje powierzchnię 0,22 ha. Rozplanowanie cmentarza zbliżone jest do kształtu prostokąta.

Fot. Lucyna Hunkier, 2017 r.

Słownik geograficzny Królestwa Polskiego z 1880 r. podaje, że wieś miała 148 mieszkańców, wszyscy byli ewangelikami. Nagrobki i mogiły zostały zniszczone. W 2010 r. mieszkańcy Brzózki wykonali rewitalizację cmentarza. Teren został oczyszczony z samosiejek i uporządkowany. Uroczystość na uporządkowanym cmentarzu z udziałem proboszcza parafii rzymskokatolickiej w Turze ks. Piotra Zdanowicza i pastora Marka Loskota odbyła się 4.09.2010 r. Podczas uroczystości odsłonięto tablicę pamiątkową. W centralnym miejscu cmentarza stanęła także rzeźba w drewnie wykonana przez Mateusza Malesę pt. „Łączą nas pasje i dzieje – Jedność”. Rzeźba przedstawiająca trzy postacie symbolizuje doświadczenie, pasję i działanie oraz ciekawość świata. Wydarzenie uświetnił występ Chóru im. Jana Pawła II z Szubina pod kierunkiem prof. Elżbiety Szubertowskiej.

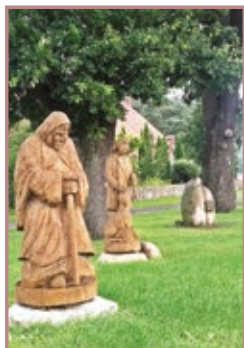
Rzeźbę odsłanili radna Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego Silvana Oczkowska i artysta rzeźbiarz Zbyszek Piwoński.
Źródło: <http://www.brzozki.fr.pl>.
Fot. Przemek Krall.

Stawianie rzeźby
Mateusza Malesy.
Zbiory Waldemara Baszaka.

BRZÓZKI ALEJA RZEŻB I MURALE

Wieś Brzózki nosi miano wsi artystycznej i prawdopodobnie każdy odwiedzający tę miejscowość uzna, że w pełni zasłużenie. Dzieje się to za sprawą uzdolnień artystycznych i wielkiej pasji, jaką towarzyszy mieszkańcom Brzózki.

Wzdłuż całej miejscowości można podziwiać monumentalnej wielkości rzeźby w drewnie. To pozostałości po kilku edycjach plenerów rzeźbiarskich, które odbywają się w tej miejscowości od 2011 r. W ramach plenerów powstało kilkanaście rzeźb, z których kilka dumnie strzeże traktu przez wieś. Przedstawiają one dawne profesje mieszkańców wsi. Obok rzeźb ozdobą miejscowości są pierwsze na naszym terenie murale inspirowane twórczością Vincenta van Gogha.

Fot. Lucyna Hunkier, 2017 r.

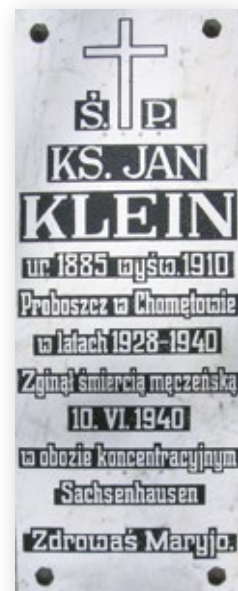
CHOMĘTOWO TABLICA PAMIĘCI KS. JANA KLEINA Kościół pw. św. Piotra i Pawła

Na tyłach kościoła parafialnego pw. św. Piotra i Pawła znajduje się tablica upamiętniająca **ks. Jana Kleina**, który był proboszczem parafii w Chomętowie. Tablica znajduje się w Rejestrze Miejsc Pamięci Narodowej miasta i gminy Szubin.

Ks. Jan Klein (1885-1940) urodził się 21.11.1885 r. w Bydgoszczy. Święcenia kapłańskie przyjął w 1910 r. w Gnieźnie. Pełnił obowiązki kapłańskie w Kamieńcu, Strzelnie, Chomiąży, Chrostkowie, Solcu Kujawskim. W 1920 r.

mianowany burmistrzem Solca Kujawskiego, a w roku następnym archiwariuszem miejskim i kustoszem Biblioteki Miejskiej w Bydgoszczy. 1.07.1923 r. powołano go na stanowisko dyrektora muzeum miejskiego. W 1925 r. zrezygnował z tego stanowiska i objął probostwo w Czeszewie koło Miłosławca, a w 1928 r. parafię w Chomętowie. Po wkroczeniu Niemców do Polski został aresztowany 5.11.1939 r. Więziony w Szubinie, w Górnej Grupie, Gdańsku-Nowym Porcie, Stutthofie, a od kwietnia 1940 r. Sachsenhausen. Zmarł 10.06.1940 r. śmiercią męczeńską. Jego prochy złożono na cmentarzu Bohaterów w Bydgoszczy.

Fot. Anna Duda, 2007 r.

Od wielu lat w Szubinie osobom zasłużonym nadaje się Medal im. ks. Jana Kleina.

Ks. prob. Roman Siwa i delegacje przy tablicy, lata 80. XX w.

CHOMĘTOWO

TABLICA PAMIĄTKOWA KS. ROMANA SIWY

Kościół pw. św. Piotra i Pawła

W kościele pw. św. Piotra i Pawła umieszczona jest tablica pamiątkowa poświęcona **ks. Romanowi Siwie**.

Ks. Roman Siwa (1915-1992) urodził się 7.08.1915 r. w Kozłowie koło Gniezna. Świecenia kapłańskie przyjął w 1940 r. w Sandomierzu i wrócił w rodzinne strony do archidiecezji gnieźnieńskiej. Ukrywał się i pełnił posługę duszpasterską. W 1943 r. został uwięziony i trafił do obozu w Dachau, gdzie był ofiarą pseudomedycznych eksperymentów. Z Dachau wrócił w 1945 r. Pracował w Inowrocławiu, Bydgoszczy, Mieścisku.

15.03.1949 r. przybył do Chomętowa, z którym związał się aż do końca. Dziełem jego życia była odbudowa spalonego przez Niemców kościoła. Było to duże finansowe przedsięwzięcie, a przy tym napotkał opór władz komunistycznych i na problemy z materiałami budowlanymi. W 1965 r. po 15 latach trudów i starań budynek mógł służyć wiernym. Choć w 1984 r. przeszedł na emeryturę i zamieszkał w Bydgoszczy, to odwiedzał Chomętowo. Zmarł 18.01.1992 r. w Bydgoszczy.

Dzieło życia ks. Romana Siwy – kościół w Chomętowie.

Fot. Kamila Czechowska, 2007 r.

Fot. Anna Duda, 2007 r.

21.01.1992 r. ks. Roman Siwa spoczął na cmentarzu w Chomętowie.

Fot. Jacek S. Paszkiewicz, 2017 r.

CHOMĘTOWO

MOGIŁA KS. MICHAŁA BUDZIAKA

Cmentarz parafialny

Przy głównej alejce cmentarnej znajduje się mogiła zasłużonego dla społeczności duchownego **ks. prob. Michała Budziaka**.

Fot. Jacek S. Paszkiewicz, 2017 r.

Ks. Michał Budziak (1869-1927) w 1896 r. otrzymał święcenia kapłańskie. Jako wikariusz pracował w parafii w Łaskach Wielkich. Od 1.07.1900 r. był administratorem w Chomętowie, a od 15.01.1906 r. proboszczem. Dziełem jego życia była budowa kościoła w miejscu drewnianej kaplicy. Murowany kościół zbudowano w 1911 r. Został on spalony jesienią 1939 r. przez Niemców. Jak wspominają mieszkańcy okolicy, łuna z pożaru była widoczna w promieniu wielu kilometrów.

Zgromadzeni w ogrodzie plebanickim w Chomętowie szesnastu księży: Od lewej strony: p. Ziemkowski, Ks. prob. Siwa, Ks. dziekan Ślesicki, Ks. prob. Słoboda, Ks. dr. Szymonowski, Ks. Jacewski, Ks. Piontek, Ks. prob. Słoboda, Ks. radca Sobociński, p. Kozłowski, Ks. prob. Lewicki, Ks. Marzanna, Ks. wik. Nowak, Działyński, Ks. prob. Budziak, Ks. prob. Kozłowski, Ks. prob. Budziak.

Karta pocztowa przedstawiająca nowy kościół, 1917 r.

CHOMĘTOWO GŁAZ Z TABLICĄ PAMIĄTKOWĄ Cmentarz ewangelicki

Cmentarz ewangelicki z XIX w. usytuowany jest na południowym krańcu wsi, pomiędzy szosą prowadzącą do Żnina i drogą do Redczyc, z dala od zabudowań, na terenie płaskim w kształcie trójkąta o powierzchni 0,30 ha.

Fot. Katarzyna Cieniuch, 2015 r.

Podczas prac.
Zbiory Kazimierzy Łobody, 2015 r.

Stanisław Wesół z Gąbina
i Kinga Lisiecka
odstawiają tablicę.
Fot. Katarzyna Cieniuch,
12.09.2015 r.

Delegacja stowarzyszenia.
Fot. Katarzyna Cieniuch, 12.09.2015 r.

Słownik geograficzny Królestwa Polskiego z 1880 r. podaje liczbę mieszkańców – 158, w tym 115 katolików i 43 ewangelików. Niemiecka nazwa Chomętowa brzmi Hedwigshorst.

Z inicjatywy Stowarzyszenia na rzecz Rozwoju Wsi Chomętowo i Okolic „Lepsze Jutro” cmentarz został uporządkowany. Uroczystość prowadziła Kazimiera Łoboda, a o cmentarzu mówił Andrzej Kurowski. Tablicę upamiętniającą cmentarz odsłonięto 12.09.2015 r. W uroczystości wzięli udział m.in. pastor Marek Loskot z parafii ewangelicko-augsburskiej w Bydgoszczy i proboszcz parafii w Chomętowie ks. Andrzej Babiński.

DĄBRÓWKA SŁUPSKA MIEJSCE KAŻNI Polana przy drodze do wsi

Przy drodze leśnej łączącej drogę do Dąbrówki Słupskiej z drogą krajową nr 5 do Żnina znajduje się kopiec ziemny z tablicą murowaną.

Na tablicy wymienieni zostali: **Roman Dudziak**, gorzelany z Zalesia; **Albert i Kazimierz Wendtlandt**, rolnicy ze Smolnik; **Bronisław Pytel**, rolnik z Ciężkowa; **Jan Szychowiak**, zawiadowca stacji kolejowej z Wąsosz. Miejsce upamiętnione zostało we wrześniu 1969 r. Na pomniku widnieje data 20.09.1939 r. Jak podają opracowania, egzekucje w Dąbrówce Słupskiej były prowadzone także w listopadzie 1939 r. Pomnik znajduje się w Rejestrze Miejsc Pamięci Narodowej miasta i gminy Szubin.

Fot. Mariusz Winiecki, 2017 r.

Zenon Erdmann przy pomniku.
Fot. Jan Głodek

Uroczystość, 1969 r.

Po 1980 r.

Fot. Kamila Czechowska, 2007 r.

GŁĘBOCZEK

POMNIK NA MIEJSCU TRAGICZNEGO ZDARZENIA

Przy drodze do wsi

W lesie przy drodze z Żurczyna do Głęboczka znajduje się betonowy pomnik w miejscu, w którym 22.02.1945 r. prawdopodobnie Niemcy zamordowali milicjanta **Edmunda Rucińskiego**.

Pomnik znajduje się tuż przy drodze, ogrodzony jest metalowym płotkiem. Okoliczności śmierci nie są do końca jasne. Ranny w głowę zmarł po przeniesieniu do domu rodzinnego przez grupę kolegów, którzy usłyszeli strzał. Został pochowany na cmentarzu w Samokłeskach Dużych. Pomnik znajduje się w Rejestrze Miejsc Pamięci Narodowej miasta i gminy Szubin.

Fot. Jan Głodek, 1989 r.

Fot. Lucyna Hunkier, 2017 r.

KOŁACZKOWO

PAMIĄTKOWY KAMIEŃ

Cmentarz ewangelicki

Na terenie nieczynnego cmentarza ewangelickiego na obrzeżach wsi znajduje się pamiątkowy kamień, który ściśle związany jest z polskim zrywem z 1918-1919 r. Kamień poświęcony jest pamięci trzech niemieckich żołnierzy, którzy polegli na terenie Kołaczkowa 11.01.1919 r.

Kamień ufundowany został przez Niemców mieszkających w Kołaczkowie (w czasach pruskich i później, w okresie II wojny światowej, Kołaczkowo nosiło nazwę Rensdorf). Kilka lat temu mieszkańcy wsi odkopali zapomniany kamień i ustawili na postumencie jako przykład naszej wspólnej historii. Zachowany kamień jest ewenementem na skalę ogólnopolską.

Fot. Kamila Czechowska, 2010 r.

KOWALEWO

GLĄZ Z TABLICĄ PAMIĄTKOWĄ

Cmentarz ewangelicki

Glaz znajduje się na cmentarzu położonym w centrum wsi, przy drodze za terenem szkoły. Cmentarz z przełomu XIX i XX w. usytuowany jest na planie prostokąta o powierzchni 0,28 ha.

Słownik geograficzny Królestwa Polskiego z 1883 r. podaje, że we wsi liczącej 402 mieszkańców mieszkało 342 ewangelików i 60 katolików. Organizatorem uroczystości odsłonięcia tablicy była Inicjatywa Kobiet w Kowalewie oraz Zespół Szkół w Kowalewie. Glaz z tablicą na cmentarzu ewangelickim w Kowalewie poświęcono 29.05.2015 r. Tablicę ufundował Ignacy Pogodziński, a kamień państwo Bogusławscy.

Fot. Kamila Czechowska, 2015 r.

Pamiątkowy glaz z tablicą odsłoniли burmistrz Szubina Artur Michalak i prezes Inicjatywy Kobiet **Bożena Danielewska**.

Fot. Kamila Czechowska, 2015 r.

Uroczystość poprowadził dyrektor Zespołu Szkół w Kowalewie **Adam Hak**.

Pastor ewangelicki **Marek Loskot** i proboszcz parafii pw. św. Wita w Słupach ks. **Leszek Kroll** odmówili modlitwę i poświęcili tablicę.

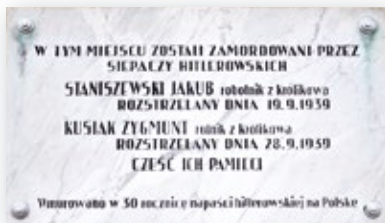
Fot. Kamila Czechowska, 2015 r.

KRÓLIKOWO TABLICA PAMIĘCI POMORDOWANYCH ul. Zaleska

Tablica wmurowana na budynku mieszkalnym upamiętnia zamordowanie dwóch rolników z Królikowa.

Jakub Staniszewski został rozstrzelany 19.09.1939 r. w Królikowie, **Zygmunt Kusiak**, rolnik z Królikowa, rozstrzelany 28.09.1939 r. Tablicę ufundowano w 1969 r. Tablica znajduje się w Rejestrze Miejsc Pamięci Narodowej miasta i gminy Szubin.

Fot. Tomasz Leśniewski, 2017 r.

KRÓLIKOWO GŁAZ Z TABLICĄ PAMIĄTKOWĄ Centrum wsi

Przy figurze w centrum miejscowości znajduje się głaz z pamiątkową tablicą informującą o pojawieniu się w 1259 r. w źródłach pisanych miejscowości Królikowo. Uroczyste odsłonięcie kamienia odbyło się w dzień dożynek sołeckich w 2011 r.

Fot. Tomasz Leśniewski, 2017 r.

Ks. Leszek Kroll poświęcił kamień.

Fot. Kamila Czechowska, 2011 r.

Odsłonięcie kamienia przez Annę Maciejewską, sołtys Elżbietę Katafiasz i zastępcę burmistrza Szubina Mariusza Piotrkowskiego.

Fot. Kamila Czechowska, 2011 r.

KRÓLIKOWO TABLICA PAMIĄTKOWA Cmentarz ewangelicki

Z dala od zabudowań, na lekkim wzniesieniu, w pobliżu lasku i drogi łączącej ul. Zaleską i Turzyńską znajduje się cmentarz ewangelicki z XIX w. Cmentarz usytuowany został na planie nieregularnym i ma powierzchnię 0,22 ha.

W 2016 r. z inicjatywy sołtys Elżbiety Katafiasz i rady sołeckiej przystąpiono do uporządkowania terenu. 27.07.2017 r. odbyła się uroczystość odsłonięcia głazu z pamiątkową tablicą i poświęcenia głazu oraz krzyża.

Tablicę odsłanili Edmund Kujawa i Helmut Scheefeldt.

Fot. Kamila Czechowska, 27.07.2017 r.

Ks. Leszek Kroll i pastor Marek Loskot podczas poświęcenia głazu.

Fot. Kamila Czechowska, 27.07.2017 r.

W uroczystości wzięła udział delegacja z niemieckiego Bergen.

Fot. Kamila Czechowska, 27.07.2017 r.

Inicjatorka działania Elżbieta Katafiasz podziękowała wszystkim za okazaną pomoc.

Fot. Kamila Czechowska, 27.07.2017 r.

MAŁE RUDY CMENTARZ EWANGELICKI

Zabytkowy cmentarz ewangelicki z początku XIX w. na planie prostokąta. Zachowany czytelny układ. Powierzchnia 0,24 ha.

Położony około 120 m od szosy Rudy – Władysławowo, przy drodze biegnącej przez wieś, na terenie płaskim, od zachodu cmentarza zabudowania wiejskie. Nagrobki zniszczone, zachowane we fragmentach, najstarszy pochodzi z 1859 r.

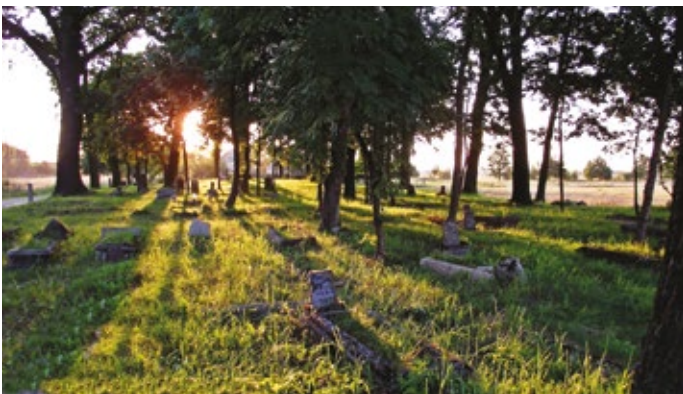
Inicjatywę uporządkowania cmentarza podjął w 2003 r. nowy sołtys Mariusz Buczkowski. Prace zakończyły się w 2006 r. postawieniem głazu z pamiątkową tablicą. Była to pierwsza taka inicjatywa na terenie miasta i gminy Szubin.

Fot. Mikołaj Olszewski, 2017 r.

Fot. Mikołaj Olszewski, 2017 r.

NIEDŹWIADY OBSERWATORIUM

Od wielu lat niewielka miejscowość jest centrum obserwacji kosmosu. Dzieje się to za sprawą działającego tu Pałucko-Pomorskiego Stowarzyszenia Astronomiczno-Ekologicznego.

Fot. Piotr Bembenek, 2016 r.

Na terenie byłej szkoły stowarzyszenie wybudowało obserwatorium astronomiczne z jednym z największych teleskopów amatorskich w Polsce, o średnicy lustra głównego 600 mm. Na stałe do kalendarza wpisały się Ogólnopolskie Złoty Miłośników Astronomii OZMA. Szczegóły na stronie: www.ppsae.pl. Tel. 608 228 861.

NOWY ŚWIAT SCHRON NR 1 Las

W otoczeniu leśnym około 300 m na zachód od drogi Szubin – Żnin i na południe od Czarnego Rowu znajduje się tradytor do ognia jednostronnego, którego kąt głównej linii ognia wynosi 60 stopni.

Fot. Przemysław Tatarowicz, 2017 r.

Żelbetonowy obiekt powstał latem 1939 r. jako umocnienie armii „Poznań” – odcinek Żnin. Po wybuchu II wojny światowej nie prowadzono walk obronnych w tym terenie. Wojsko Polskie wycofało się z Pałuk na Kujawy 5.09.1939 r. Obiekt nie został zniszczony i w dobrej kondycji do czekał czasów nam współczesnych. Położenie na uboczu, bez łatwego dostępu do drogi powoduje, że nie jest często odwiedzany.

Fot. Bartosz Szymczak, 2009 r.

NOWY ŚWIAT POMNIK

Przy drodze do zabudowań

Pomnik znajduje się niedaleko drogi krajowej nr 5 na trasie Szubin – Żnin.

Miejsce jest ogrodzone zielonym, metalowym płotkiem, natomiast na samym pomniku widnieje napis:

UPAMIĘTNIE NIE MIEJSCA
MĘCZEŃSTWA
MAŁE GETTO 1941-1942.

Miejsce to związane jest z męczeństwem ludności żydowskiej w latach 1941-1942. Niemcy wydzielili teren, który został ogrodzony i więzili tam w trudnych warunkach Żydów, zmuszając ich do pracy przy pogłębianiu rzeki Gąsawki, Białej Strugi i kruszeniu kamienia w Szubinie. Obóz zlikwidowano w 1942 r. Żydów wywieziono do innych obozów. Pomnik powstał w 1969 r. z inicjatywy ówczesnych władz w 30. rocznicę wybuchu II wojny światowej. Pomnik znajduje się w Rejestrze Miejsc Pamięci Narodowej miasta i gminy Szubin.

Fot. Przemysław Tatarowicz, 2017 r.

Lata 70. XX w.

Fot. Mariola Polańska, 2007 r.

PIŃSKO PAMIĄTKOWY KAMIEŃ

Centrum wsi

W centrum wsi, w sąsiedztwie krzyża umieszczono głaz upamiętniający 800-lecie istnienia miejscowości.

Uroczystość odsłonięcia głazu odbyła się 29.06.2013 r. Kamień wykonała firma Mariusza Domżańskiego z Kcyni.

W wydarzeniu uczestniczyło Muzeum Ziemi Szubińskiej, które przygotowało plenerową wystawę, prezentowaną podczas festynu jego uczestnikom. Wystawa poświęcona była historii wsi. Pokazywała zdjęcia i materiały z zasobów muzealnych wyszukanych w kronikach, gazetach, publikacjach oraz ze zbiorów prywatnych.

Odsłonięcia dokonali
– Józef Kukliński
i Maurycy Lisowski.

Fot. Kamila Czechowska,
29.06.2013 r.

Głaz poświęcił
ks. proboszcz Jacek Pawelczyk.

Fot. Kamila Czechowska, 29.06.2013 r.

Wystawa szubińskiego muzeum.

Fot. Katarzyna Cieniuch, 29.06.2013 r.

RYNARZEWO GŁĄZ Z TABLICĄ JUBILEUSZOWĄ Rynek

W centralnym punkcie miejscowości znajduje się głąz z tablicą jubileuszową. Uroczystego odsłonięcia 14.11.1999 r. dokonał wicewojewoda kujawsko-pomorski Michał Joachimowski, a poświęcenia arcybiskup metropolita gnieźnieński Henryk Muszyński.

Pod gładem mieszkańcy umieścili akt erekcyjny wraz ze współczesnymi przedmiotami, takimi jak: gazety, monety, widokówki.

Inicjatorem ustawienia głązu był Komitet Obchodu 700-lecia Rynarzewa, ustawiono go w czynie społecznym. W skład komitetu wchodził przewodniczący Mieczysław Wojnowski, zastępca Maria Pianko, skarbnik Irena Szulc, sekretarz Piotr S. Adamczewski oraz członkowie: Małgorzata Szymczak, Alina Kłosowska, Leszek Gutkowski, Stanisław Jankowski, Paweł Wuka, Marian Barnach.

Uroczystość przy gładzie.

Fot. Piotr S. Adamczewski, 1999 r.

Podziękowania komitetu.

Od lewej: Mieczysław Wojnowski, Leszek Gutkowski, Maria Pianko, Marian Barnach, Irena Szulc.

Fot. Piotr S. Adamczewski, 1999 r.

Fot. Piotr Bembenek, 2007 r.

Fot. Piotr Bembenek, 2017 r.

Wicewojewoda kujawsko-pomorski Michał Joachimowski odsłaniania tablicę.

Fot. Piotr S. Adamczewski

RYNARZEWO DĄB KATYŃSKI PAMIĘCI FRANCISZKA POCZEKAJA Rynek

Na skwerze za kościołem od 2010 r. rośnie Dąb Katyński pamięci aspiranta Policji Państwowej **Franciszka Poczekaja**.

Dąb posadzony został 21.04.2010 r. przez córkę Franciszka Poczekaja Wandę Breske i komendanta wojewódzkiego policji nadinspektora Krzysztofa Gajewskiego. Ksiądz kapelan Komendy Wojewódzkiej Policji w Bydgoszczy prałat Stanisław Kotowski poświęcił dąb. Na zakończenie Kompania Reprezentacyjna Komendy Wojewódzkiej Policji w Bydgoszczy oddała salwę honorową. Po uroczystości odbyło się spotkanie w szkole w Rynarzewie. Dąb znajduje się w Rejestrze Miejsc Pamięci Narodowej miasta i gminy Szubin.

Fot. Maksymilian Olszewski, 2017 r.

Franciszek Poczekaj (1906-1940) urodził się 30.11.1906 r. w Rynarzewie. Początkowo pracował jako elektromonter w Katowicach, ale po służbie wojskowej wstąpił do Policji Państwowej. Po 1928 r. został wysłany na Kresy Wschodnie do służby w komisaracie w Kąkolnikach, następnie w Rohatynie i Horodecku. Po wkroczeniu na terytorium Polski Armii Czerwonej został aresztowany i trafił do Ostaszewa. W kwietniu 1940 r. zamordowany w Twerze.

W listopadzie 2007 r. awansowany decyzją Prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego do stopnia aspiranta Policji Państwowej. 10.09.2009 r. decyzją Prezydenta RP aspirant F. Poczekaj został pośmiertnie odznaczony Krzyżem Zasługi za udział w wojnie obronnej 1939 r.

Ks. prałat Stanisław Kotowski i córka Franciszka Poczekaja Wanda Breske.

Fot. Katarzyna Cieniuch, 21.04.2010 r.

RYNARZEWO MOGIŁA KS. LUDWIKA GÓRSKIEGO

Kościół pw. św. Katarzyny, ul. Szkolna 10

Obok kościoła parafialnego na starym cmentarzu grzebalnym znajduje się nagrobek budowniczego kościoła parafialnego **ks. proboszcza Ludwika Górskiego**.

Fot. Włodzimierz Majewski, 2017 r.

Mogiła w formie nagrobnej o wymiarach 70 × 170 cm powstała około 1915 r., a pamiątkowa płyta z czarnego marmuru została wykonana po II wojnie światowej. Na płycie oprócz napisów inskrypcyjnych umieszczono symbole kapłaństwa: kielich, hostię, stulę i księgę.

Ks. Ludwik Górski (1844-1914) urodził się 4.09.1844 r. w Lubomierzu, w dawnym powiecie pleszewskim. Świecenia kapłańskie przyjął z rąk abp. Mieczysława Ledóchowskiego 13.08.1871 r. w Gnieźnie. Pracował na probostwie w Łabiszynie, skąd 4.11.1886 r. został skierowany na probostwo w Rynarzewie.

Zbiory Piotra
S. Adamczewskiego.

W czasie swojej posługi w Rynarzewie stał się obrońcą polskości i uciśnionych przez pruskiego zaborcę mieszkańców Rynarzewa. Był symbolem polskiego oporu w czasach germanizacji. Za swoje poglądy i zaangażowanie społeczne został pozbawiony przez zaborcę prawa nauczania lekcji religii w szkole. W 1913 r. wraz z parafianami wybudował nowy murowany kościół parafialny w Rynarzewie. Zmarł 14.04.1914 r. w Rynarzewie.

Fot. Piotr Bembenek, 2007 r.

RYNARZEWO TABLICA PAMIĘCI KS. LEONA SROKI

Kościół pw. św. Katarzyny, ul. Szkolna 10

Na murze kościoła parafialnego pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej umieszczona jest tablica pamiątkowa poświęcona przedwojennemu proboszczowi rynarzewskiemu **ks. Leonowi Sroce**, który zginął w obozie koncentracyjnym Stutthof.

Czarna marmurowa tablica o wymiarach 60 × 95 cm przytwierdzona jest do ściany kościoła czterema ozdobnymi śrubami. Na górze tablicy umieszczone zostały symbole kapłaństwa: kielich z hostią i stulę. Tablicę w latach 50. XX w. ufundowali rynarzewscy parafianie z ówczesnym proboszczem ks. Michałem Cieżakiem. Tablica znajduje się w Rejestrze Miejsc Pamięci Narodowej miasta i gminy

Fot. Piotr Bembenek, 2017 r.

Zbiory Piotra
S. Adamczewskiego.

Ks. Leon Sroka (1893-1940) urodził się 11.01.1893 r. w Poznaniu. W 1922 r. odebrał święcenia kapłańskie z rąk prymasa Polski Edmunda Dalbora. Skierowany został do Łabiszyna, następnie do Poznania, Swarzędza. Od 1930 r. pełnił posługę w Rynarzewie. Wspierał działalność organizacji społecznych i kościelnych.

W październiku 1939 r. ks. Leon Sroka został aresztowany przez Niemców i trafił do obozu w Szubinie, a następnie do Górnej Grupy koło Grudziądza. W połowie lutego 1940 r. przewieziono go do KL Stutthof. W obozie oznaczono go numerem 9094 jako więźnia politycznego. Zmarł 29.03.1940 r.

Fot. Maksymilian
Olszewski, 2017 r.

RYNARZEWO TABLICA JUBILEUSZOWA

Plac przy remizie strażackiej, ul. Strażacka

Na placu przy remizie strażackiej w 2007 r. stanął pamiątkowy głaz z okazji 170-lecia istnienia miejscowej jednostki.

Fot. Piotr
S. Adamczewski, 2017 r.

Głaz odsłonięto 8.09.2007 r. Inicjatorem upamiętnienia wszystkich zmarłych i żyjących strażaków miejscowej jednostki OSP na przestrzeni 170 lat był sekretarz Zarządu OSP Rynarzewo Piotr S. Adamczewski.

Odsłonięcia głazu dokonali prezes jednostki OSP Rynarzewo Jan Kinka, naczelnik OSP Rynarzewo Leszek Gutkowski i senior druha Bogdan Mokarski.

Poświęcenia dokonali ks. kanonik bryg. Zenon Rutkowski, kapelan strażaków kujawsko-pomorskiego; ks. druha Roman Michalski, kapelan strażaków diecezji bydgoskiej; ks. Andrzej Ostrowski, proboszcz parafii pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Rynarzewie.

Wykonawcą okolicznościowego głazu był mistrz kamieniarski Marian Domżałski z Kcyni.

*Odsłonięcie
i poświęcenie głazu.
Zbiory Piotra
S. Adamczewskiego.*

RYNARZEWO GŁAZ Z TABLICĄ PAMIĄTKOWĄ

ul. Strażacka, plac przy szkole

Przed budynkiem szkoły w Rynarzewie w 85. rocznicę powstania wielkopolskiego w 2004 r. odsłonięto pamiątkowy głaz z tablicą.

Fot. Piotr S. Adamczewski, 2017 r.

Inicjatorem było Towarzystwo Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918/1919 i dyrektor szkoły Lidia Nowak. Kamień z pamiątkową tablicą wykonała firma Mariana Domżałskiego z Kcyni. 18.02.2004 r. odsłonięcia dokonał prezes Zarządu Oddziału Kujawsko-Pomorskiego TPPW 1918/1919 w Bydgoszczy Marian Kadow i Lucyna Andrysiak, przewodnicząca Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego.

*Poświęcenia dokonał
ks. proboszcz
Piotr Raszka
i ks. senior
Stanisław Różniak.
Kronika Zespołu Szkół
w Rynarzewie.*

Fot. Kamila
Czechowska, 2012 r.

RYNARZEWO POMNIK-MOGIŁA Cmentarz parafialny

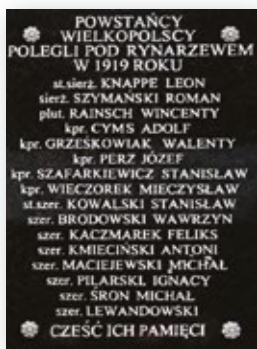
We wschodniej części cmentarza znajduje się zbiorowa mogiła poległych za wolność w 1919 r. Ich dane umieszczono na tablicy. Na drugiej tablicy widnieją nazwiska pochowanych tu 17 ofiar z czasów II wojny światowej. Pomnik znajduje się w Rejestrze Miejsc Pamięci Narodowej miasta i gminy Szubin.

Fot. Mikołaj Olszewski, 2017 r.

W mogile spoczywają polegli 19.06.1919 r. w bitwie o most na Kanale Noteckim pod Rynarzewem. W wyniku bitwy z udziałem przybyłego do Rynarzewa dzień wcześniej 10 Pułku Strzelców Wielkopolskich po stronie polskiej było 15 poległych, 2 zmarłych z odniesionych ran, 47 rannych

i 18 wziętych do niewoli. Poległych pochowano bezpośrednio po zakończeniu bitwy na polu walki w pobliżu Kanalu Noteckiego pod Rynarzewem. Powstańcy zostali pochowani przez żołnierzy niemieckich w tajemnicy.

Fot. Piotr Bembenek, 2013 r.

Świadkiem pogrzebu był jednak ukryty w lesie powstaniec Bronisław Guca. W następnym roku, 30.07.1920 r., odbyła się ekshumacja. Do piętnastu trumien dołączono jeszcze jedną, szesnastą, z doczesnymi szczątkami śp. Michała Śrona, szeregowca, który uległ nieszczęśliwemu wypadkowi podczas patrolowania w pobliskim Murowańcu. Uroczysty pogrzeb ekshumowanych powstańców odbył się 1.08.1920 r.

Pomnik-mogiła na cmentarzu w Rynarzewie, 1927 r.
Zbiory Piotra S. Adamczewskiego.

Pierwszy pomnik odsłonięto 4.07.1926 r. Pomnik z włoskiego piaskowca nie przetrwał wojny, został zniszczony przez Niemców jako symbol polskiego zwycięstwa. Po wojnie przy mogile pochowano 17 ofiar z lat II wojny światowej.

Przy pomniku
Zenon Erdmann.
Fot. Jan Głodek,
lata 80. XX w.

Prezes wojewódzki TPPW Marian Kadow, Jan Głodek i Wojciech Zawadzki.
Zbiory Piotra S. Adamczewskiego.

Szubińscy harcerze. Fot. Katarzyna Tatar, 22.06.2016 r.

RYNARZEWO POWSTAŃCZA TABLICA INFORMACYJNA

Cmentarz parafialny

Przy pomniku-mogile umieszczona jest tablica. Zamieszczono na niej informacje dotyczące miejsca spoczynku powstańców z rejonu Rynarzewa i ościennych miejscowości, którzy zmarli po zakończeniu walk.

Tablica zawiera plan nekropolii, legendę z imieniem i nazwiskiem powstańców oraz symbol lokalizacji.

Fot. Maksymilian Olszewski, 2017 r.

Uroczystość odsłonięcia tablicy odbyła się 22.06.2016 r. Inicjatorem ustawienia tablicy był Jacek Paszkiewicz ze Stowarzyszenia Kibiców Lecha Poznań, autorem projektu dofinansowanego przez powiat nakielski Kamila Czechowska.

Modlitwę za zmarłych poprowadził ks. proboszcz Andrzej Ostrowski, który poświęcił również tablicę. O powstaniu wielkopolskim mówił Piotr S. Adamczewski.
Fot. Katarzyna Tatar, 22.06.2016 r.

Tablicę odsłanili wicestarosta nakielski Andrzej Kinderman, burmistrz Szubina Artur Michalak i Alina Paszkiewicz.

Fot. Katarzyna Tatar, 22.06.2016 r.

W uroczystości wzięła udział młodzież z Zespołu Szkół w Rynarzewie.

Fot. Katarzyna Tatar, 22.06.2016 r.

RYNARZEWO MOGIŁA ZAMORDOWANYCH POLAKÓW

Cmentarz parafialny

Na cmentarzu parafialnym w sąsiedztwie pomnika-mogiły znajduje mogiła zamordowanych trzech Polaków, mieszkańców wsi Zamość. Mogiła znajduje się w Rejestrze Miejsc Pamięci Narodowej miasta i gminy Szubin.

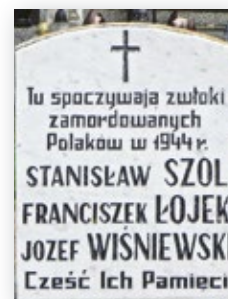

Fot. Włodzimierz Majewski, 2017 r.

Pochowano tutaj:

Stanisława Szola (15.05.1901-15.10.1944),
Franciszka Łojka (07.06.1899-15.10.1944),
Józefa Wiśniewskiego
(18.07.1913-15.10.1944).

Zostali oni przez bydgoskie gestapo aresztowani na początku października 1944 r. w miejscu swojej pracy i osadzeni w więzieniu gestapo na Wałach Jagiellońskich w Bydgoszczy. Następnie przywieziono ich do kopania okopów strzeleckich w miejscowości Zamość, gdzie zostali rozstrzelani za próbę ucieczki z miejsca pracy. Ekshumowano ich 15.07.1945 r. i pochowano we wspólnej mogile na cmentarzu w Rynarzewie. Do 1990 r. była to mogiła ziemna z krzyżem i tabliczką informującą, czyje szczątki pochowano w tym miejscu, następnie wykonano pomnik nakryty trzema płytami lastrykowymi oraz umieszczono na środku tablicę z nazwiskami rozstrzelanych. Pomnik został poddany gruntownej renowacji w kwietniu 2007 r.

Fot. Jan Głodek

RYNARZEWO Mogiła Kazimierza Tomaszewskiego Cmentarz parafialny

Przy głównej alei cmentarnej znajduje się mogiła zasłużonego burmistrza Rynarzewa **Kazimierza Tomaszewskiego**.

Fot. Maksymilian Olszewski, 2017 r.

Kazimierz Tomaszewski (1881-1938) urodził się 1.03.1881 r. w Rynarzewie. Początkowo pracował jako organista w kościele parafialnym w Rynarzewie. Był współorganizatorem sławnego „niemego wieceu” w Rynarzewie, kiedy to polskie dzieci odmówiły nauki religii w języku niemieckim. Zaangażował się w budowę nowego kościoła i Domu Polskiego w Rynarzewie. Podczas I wojny światowej służył w armii niemieckiej, a po powrocie do Rynarzewa wraz z ks. Mieczysławem Buławskim zajęli się przygotowaniami do powstania. Współorganizował w miasteczku Radę Ludową i został delegatem na Polski Sejm Dzielnicowy w Poznaniu. Po wkroczeniu do Rynarzewa Grenzschtzu 12.01.1919 r., został internowany i osadzony w obozie jenieckim w Altdamm (Szczecin Dąbie). Po powrocie z internowania zaangażował się w odbudowę miasteczka i pod koniec 1919 r. został burmistrzem Rynarzewa. W 1934 r. po zmianie ustroju Rynarzewa z miejskiego na wiejski pełnił funkcję wójta gminy Samokłęski Małe. Ponadto wspierał wiele organizacji i stowarzyszeń. W 1904 r. zawarł związek małżeński z Kazimierą Malczak (1881-1969), doczekał się sześciorga dzieci.

Nekrolog z „Orędownika Powiatu Szubińskiego”.

SAMOKŁĘSKI DUŻE TABLICA PAMIĘCI KS. STANISŁAWA SOBOCIŃSKIEGO Kościół parafialny pw. św. Bartłomieja

W kruchcie kościoła parafialnego pw. św. Bartłomieja znajduje się tablica poświęcona tutejszemu proboszczowi **ks. Stanisławowi Sobocińskiemu**, który zginął w obozie koncentracyjnym w Dachau. Tablica znajduje się w Rejestrze Miejsc Pamięci Narodowej miasta i gminy Szubin.

Tablica i umieszczona przez janowieckich harcerzy tabliczka.

Fot. Piotr Bembenek, 2012 r.

Ks. Stanisław Sobociński (1889-1942) urodził się 30.10.1889 r. w miejscowości Murzynno koło Gniewkowa. Święcenia kapłańskie otrzymał 1.03.1914 r. W latach 1914-1916 pełnił posługę jako wikariusz w Łopiennie, następnie w Kołdrąbiu. W 1917 r. zaangażował się w tworzenie ruchu skautowego w Janowcu Wielkopolskim. Był także kapłanem rezerwy od 1.06.1919 r. W 1923 r. przybył do Samokłesk Dużych. Wspierał działalność organizacji społecznych na swoim terenie. Został aresztowany 13.11.1939 r. i początkowo więziony był wraz z innymi duchownymi w obozie, który Niemcy zorganizowali w Szubinie. Następnie od 15.11.1939 r. przebywał w Górnej Grupie koło Grudziądza. 5.02.1940 r. przetransportowany został do obozu koncentracyjnego Stutthof, a 10.04.1940 r. do Sachsenhausen. 14.12.1940 r. trafił do obozu koncentracyjnego w Dachau. Jego numer obozowy 22694. Zmarł 31.08.1942 r.

SAMOKŁĘSKI DUŻE MOGIŁY POWSTAŃCZE Cmentarz parafialny

Po lewej stronie wejścia na cmentarz parafialny znajdują się mogiły powstańcze.

Fot. Mariusz Winiecki, 2017 r.

W mogiłach spoczywają: szeregowy 10 kompanii 4 Pułku Strzelców Wielkopolskich **Franciszek Józef Walkowiak** urodzony 17.12.1898 r. we Władysławowie pod Rynarzewem, poległy 23.03.1919 r. pod Turem; szeregowy 2 kompanii 143 pułku piechoty, żołnierz Armii Hallera **Marcin Grubczyński** urodzony 10.11.1889 r. w Nadjeziorzu pod Rynarzewem, zmarły z odniesionych ran 3.01.1920 r. w szpitalu polowym w Kcyni; szeregowy 2 kompanii 2 Pułku Strzelców Wielkopolskich **Anzelm Wojciech Brzykcy** urodzony 16.04.1901 r. w Sulinowie (powiat żniński), zmarły z odniesionych ran 26.01.1920 r. w 10 szpitalu wojskowym w Poznaniu. Mogiły znajdują się w Rejestrze Miejsc Pamięci Narodowej miasta i gminy Szubin.

Marcin Grubczyński.

Mogiły w Samokłeskach Dużych.
Fot. Kamila Czechowska, 2006 r.

Mogiła Marcina Grubczyńskiego.
Fot. Jan Głodek, lata 80. XX w.

Przez dziesięciolecia dwie z trzech mogił popadały w zapomnienie. O mogiłę Marcina Grubczyńskiego dbała jego rodzina. Po latach udało się jednak odnaleźć dane powstańców i rozpocząć starania o nowe nagrobki. Dzięki życzliwości wielu osób i instytucji proces zakończył się sukcesem.

Ks. Tadeusz Kobylarz i Piotr S. Adamczewski nad księgami parafialnymi w Samokłeskach Dużych.
Fot. Kamila Czechowska, 2008 r.

Uroczystość poświęcenia nowych mogił przez ks. prob. Bogumiła Konieczkę odbyła się 18.09.2011 r. po mszy św. w kościele pw. św. Bartłomieja Apostoła. Mogiły wykonała firma kamieniarska Mariana Domżałskiego z Kcyni.

Montaż nowych nagrobków.
Fot. Kamila Czechowska, 2011 r.

Poświęcenie nowych mogił przez ks. Bogumiła Konieczkę.
Fot. Piotr Bembenek, 18.09.2011 r.

SAMOKŁĘSKI DUŻE MOGIŁA SYMBOLICZNA Cmentarz parafialny

Po prawej stronie alejki cmentarnej znajduje się symboliczne miejsce spoczynku **Mariana Marciniaka**.

Marian Marciniak

(1896-1942) urodził się 15.06.1896 r.

w Zalesiu koło Warszawy. Z zawodu był dmuchaczem szkła i zawodowe życie związał z tą dziedziną. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej.

Pracował w zakładach w Nieborowie, Turze, Swarzędzu, Bydgoszczy. W 1928 r. ożenił się w Turze z Marią Morawską z Kocka. Małżonkowie doczekali się siedmiorga dzieci. W listopadzie 1938 r. przeniósł się do Gostynia i rozpoczął pracę w miejscowej hucie szkła.

W marcu 1940 r. w będącej pod niemieckim zarządem hucie szkła w Gostyniu zorganizował i dowodził organizacją podziemną o nazwie Czarny Legion. Głównym celem organizacji było odrodzenie niezależnego państwa polskiego, wywołanie powstania. Czarny Legion został zdekonspirowany przez Niemców 11.04.1941 r. Aresztowaniami objęto 78 osób, na czele z Marianem Marciniakiem oraz nieznanymi bliżej grono sympatyków. Po ciężkim śledztwie odbył się proces. W trakcie śledztwa kilku legionistów popełniło samobójstwo. 13.05.1942 r. wydano karę śmierci na 12 członków Czarnego Legionu, którą wykonano 23 i 24.06.1942 r. w Dreźnie. Pierwszego dnia życie stracił Marian Marciniak. 35 członków organizacji zginęło w niemieckich obozach i więzieniach. Historyk i badacz tematu Jerzy Zielonka podkreśla, że Tajna Polska Organizacja Czarny Legion to ważny element Polskiego Państwa Podziemnego. Przypomina ją o niej miejsca pamięci w Dreźnie i Gostyniu.

Tablica na cmentarzu w Gostyniu.
Fot. Kamila Czechowska, 2017 r.

Fot. Kamila Czechowska, 2007 r.

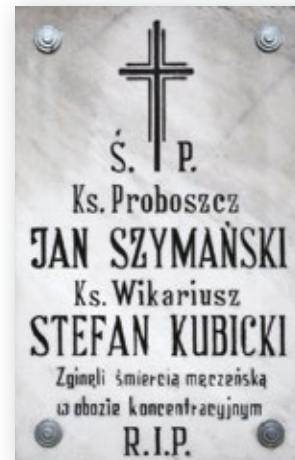
SŁUPY TABLICA PAMIĘCI KS. JANA SZYMAŃSKIEGO I KS. STEFANA KUBICKIEGO

Kościół pw. św. Wita

Na budynku kościoła znajduje się tablica poświęcona dwóm księżom z tutejszych parafii:

Janowi Szymańskiemu i Stefanowi Kubickiemu, którzy zginęli w obozach.

Tablica znajduje się w Rejestrze Miejsc Pamięci Narodowej miasta i gminy Szubin.

Fot. Piotr Bembenek, 2009 r.

Ks. Jan Szymański (1889-1940) święcenia kapłańskie otrzymał 11.02.1912 r. Służył w parafiach w: Zaniemyślu, Wirach, Dalewie, Zbąszyniu, Grodzisku Wlkp., Chynowie. W 1923 r. został proboszczem parafii w Słupach. Dzięki niemu została wybudowana wieża kościelna. Wspierał stowarzyszenia i organizacje. Został aresztowany 13.11.1939 r. i osadzony w więzieniu w Szubinie, następnie Górnej Grupie, Gdańsku Nowym Porcie. W lutym 1940 r. trafił do obozu koncentracyjnego Stutthof. Zmarł wiosną 1940 r.

Ks. Stefan Kubicki (1913-1940) święcenia kapłańskie otrzymał w czerwcu 1939 r., po czym skierowany został na parafię w Słupach. Aresztowany 13.10.1939 r. i uwięziony w Szubinie. Następnie został przewieziony do więzienia w Inowrocławiu. 8.11.1939 r. trafił do więzienia w Górnej Grupie pod Grudziądem, następnie Gdańsku Nowym Porciem. W lutym 1940 r. przewieziony został do obozu koncentracyjnego Stutthof, a w kwietniu 1940 r. do obozu koncentracyjnego Sachsenhausen. Zmarł 26.07.1940 r.

Fot. Piotr Bembenek, 2009 r.

SŁUPY TABLICA PAMIĘCI DUCHOWNYCH Kościół pw. św. Wita

Na kościele umieszczona jest tablica poświęcona pamięci duchownych, którzy zgładzeni zostali w czasie II wojny światowej.

Na tablicy znajdują się nazwiska trzech duchownych, którzy pełnili posługę w parafii i wyniesieni zostali na ołtarze przez papieża Jana Pawła II, są to: **ks. Jan Nepomucen Chrzan**, **ks. Władysław Mączkowski** (patrz s. 66), **ks. Aleksy Sobaszek**. Tablica znajduje się w Rejestrze Miejsc Pamięci Narodowej miasta i gminy Szubin.

Tablicę odślonili ks. prałat Jan Kątny, Anna Maciejewska, ks. Stanisław Różniak.

Fot. Katarzyna Cieniuch, 7.10.2009 r.

Ks. Jan Nepomucen Chrzan (1885-1942) urodził się 25.04.1885 r. w Gostyczynie. 30.01.1910 r. odebrał święcenia kapłańskie. Służył na parafii w Słupach, Czerminie, Broniszewie, Kcyni, Bieganowie, Zielińcu, w latach 1925-1941 w Żerkowie. Zmarł w obozie koncentracyjnym w Dachau około 1.07.1942 r.

Ks. Aleksy Sobaszek (1895-1942) urodził się 17.07.1895 r. w Przygodzicach. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1919 r. Służył na parafiach w Wągrowcu, Słupach, Trzemesznie, Gnieźnie. Był prefektem w gnieźnieńskim seminarium. W latach 1931-1941 był proboszczem w Siedliminie. Zamęczony w Dachau około 1.08.1942 r.

Źródło wizerunków księży: <https://pl.wikipedia.org/>.

Fot. Tomasz Leśniewski, 2017 r.

Uroczystość poświęcenia odbyła się 7.10.2009 r. Inicjatorem i fundatorem tablicy była Akcja Katolicka i Caritas w Słupach. Autorem projektu proboszcz ks. Leszek Kroll i Marlena Posadzy, prezes Akcji Katolickiej w Słupach.

SŁUPY MOGIŁY

Cmentarz przy kościele pw. św. Wita

Na przykościelnym cmentarzu spoczywają doczesne szczątki **ks. proboszcza Juliana Sobeskiego**, **ks. Teofila Espennera** oraz hrabiny **Idalii Lasockiej**.

Fot. Marlena Posadzy, 2017 r.

Ks. Julian Sobeski (1837-1922) urodził się we wsi Dziewa koło Pierania 9.02.1837 r. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1860 r. i pełnił posługę w Gniewkowie i Bydgoszczy. W 1964 r. został proboszczem w Słupach, gdzie służył do śmierci. W 1910 r. otrzymał tytuł honorowego radcy duchownego. Wspierał organizację i stowarzyszenia. Aktywnie stał w obronie polskości. Dbał o rozwój duchowy parafian. Zmarł 6.11.1922 r.

Nekrolog z „Kuriera Poznańskiego”.

Ks. Teofil Espenner (1844-1877) w 1868 r. rozpoczął naukę w seminarium duchownym. Pełnił służbę jako wikariusz od 1871 r. w Granowie, a następnie skierowany został do Słupów. Zmarł 23.10.1877 r.

Idalia Lasocka (1856-1931) urodziła się 25.11.1856 r. w rodzinie legitymującej się herbem Sołtan. Ojciec Jan Pereświt Sołtan i matka Konstancja Ciechanowiecka herbu Dąbrowa. 29.09.1876 r. w Częstochowie poślubiła Czesława Lasockiego z Lasocina herbu Dołęga, posła na Sejm Krajowy Galicji. Zmarła 3.11.1931 r.

Fot. Kamila Czechowska, 2009 r.

SŁUPY TABLICA PAMIĘCI STANISŁAWA SADOWSKIEGO Dwór

Na ścianie pałacu widnieje tablica wmurowana 27.04.1998 r. z okazji 150. rocznicy śmierci **Stanisława Sadowskiego**. Inicjatorami byli Jacek Andruszkiewicz i Henryk Wojtas z Szubina.

Fot. Kamila Czechowska, 2007 r.

Tablicę odsłonił przewodniczący Rady Miejskiej w Szubinie Waldemar Szaliński, a poświęcił ks. proboszcz Leszek Kroll. Tablica znajduje się w Rejestrze Miejsc Pamięci Narodowej miasta i gminy Szubina.

Stanisław Sadowski (1819-1848) urodził się w 1819 r. w Słupach. Po studiach zamieszkał w Bydgoszczy. Z jego inicjatywy w 1845 r. powstało Kasyno Polskie, organizacja będąca ośrodkiem życia polskiego w zgermanizowanej Bydgoszczy. Z polecenia Ludwika Mierosławskiego organizował w 1846 r. powstanie na Pałukach. Aresztowany przez Prusaków przebywał w Moabicie w Berlinie. Pod koniec 1847 r. otrzymał wyrok śmierci przez ścięcie toporem. Uwolniony w czasie Wiosny Ludów wrócił do Słupów. 27.04.1848 r. Sadowski został zamordowany na oczach matki przez uzbrojonych huzarów z bandy Goldnera, którzy siłą wtargnęli do pałacu w Słupach. Ciało patrioty spoczęło obok jego ojca Ignacego w grobowcu rodzinnym pod prezbiterium w kościele w Słupach. Portret Sadowskiego znajduje się na plebanii w Słupach.

SŁUPY MOGIŁA DWÓCH POLAKÓW Cmentarz parafialny

Po prawej stronie głównej alejki cmentarnej usytuowana jest mogiła zamordowanego w Ameryczce **Alojzego Kieruja** i zamordowanego w Dąbrówce Słupskiej **Stanisława Staniszewskiego**, którzy stracili życie z rąk niemieckich w czasie II wojny światowej. Pomnik znajduje się w Rejestrze Miejsc Pamięci Narodowej miasta i gminy Szubina.

Fot. Marlena Posadzy, 2017 r.

SŁUPY MOGIŁA KS. ANDRZEJA KOWALEWSKIEGO Cmentarz parafialny

Po prawej stronie głównej alejki cmentarnej znajduje się miejsce wiecznego spoczynku **ks. Andrzeja Kowalewskiego**.

Fot. Marlena Posadzy, 2017 r.

Ks. Andrzej Kowalewski (1795-1858) urodził się 21.11.1795 r. w Kcyni. Świecenia kapłańskie przyjął 19.12.1818 r. w Gnieźnie. W latach 1818-1829 na parafii w Kcyni. Od 4.10.1829 r. objął parafię w Słupach. Był także, w latach 1834-1838, administratorem w Chomętowie i prepozytem od 1851 r. w Szubinie. Podczas służby duszpasterskiej w Słupach założył nowy cmentarz, zatwierdził plan budowy nowej szkoły w Królikowie i w 1844 r. wybudował nowy kościół. Aktywnie wspierał powstańców w czasie Wiosny Ludów.

SŁUPY MOGIŁA EUSTACHEGO ROGALIŃSKIEGO Cmentarz parafialny

Po prawej stronie głównej alejki ma swoje miejsce spoczynku **Eustachy Rogaliński**, właściciel dóbr ziemskich.

Eustachy Rogaliński (1842-1898) z Dzwonowa herbu Łodzia, syn Erazma i Martyny Markowskiej herbu Szeliga, urodził się 19.10.1842 r. W II połowie XIX w. posiadał liczne dobra ziemskie na naszym terenie. W 1870 r. ożenił się w Lubostrońcu z Klaudią hr. Skórzewską. Zmarł 10.12.1898 r. Ziemie majątku zostały rozparcelowane.

Fot. Kamila Czechowska, 2006 r.

SZARADOWO GRÓB POWSTAŃCA JANA BUJARSKIEGO

Cmentarz parafialny

Po prawej stronie od wejścia na cmentarz parafialny, przy murze znajduje się nagrobek **Jana Bujarskiego**.

Na płycie obok orła widnieje napis:
JAN BUJARSKI
POLEGŁ 7 II 1919 R.
W 22 ROKU ŻYCIA
POD STUDZIENKAMI
PODCZAS POWSTANIA
WIELKOPOLSKIEGO
W WALCE O NIEPODLEGŁOŚĆ
POLSKI.

Mogiła znajduje się w Rejestrze Miejsc Pamięci Narodowej miasta i gminy Szubin.

Pogrzeb powstańca odbył się 9.02.1919 r. W 1923 r. komisarz Obwodu I Szubin donosił o szer. Janie Bujarskim, powstańcu bez formacji, który pochowany został na cmentarzu w Szaradowie we wspólnym grobie z matką. Opiekę nad mogiłą obok gminy Szubin, sołectwa Szaradowo, sprawują także dzieci i młodzież z pobliskiej szkoły w Mycielewie. Na tylnej stronie tablicy znajduje się dzisiaj już słabo widoczny napis informujący, że fundatorem pomnika było Towarzystwo Powstańców i Wojaków w Szaradowie, które działało na tym terenie w dwudziestolecie międzywojennym. Kilka lat temu pomnik odnowiono.

Fot. Adam Szeffler, 2017 r.

*Uroczystość
przy powstańczej mogile.*
Fot. Adam Szeffler.

*Uczestnicy wyjazdu szlakiem
powstańczych miejsc pamięci
zorganizowanego przez
Akcję Katolicką w Słupach
przy udziale szubińskiego
muzeum.*
Fot. Katarzyna Tatar, 2016 r.

SZARADOWO TABLICA PAMIĄTKOWA KS. JÓZEFA GLEMPA

Kościół pw. św. Mikołaja bpa

Po lewej stronie wejścia do kościoła widnieje tablica pamiątkowa upamiętniająca 25. rocznicę poświęcenia kościoła po rozbudowie przez prymasa Polski **ks. kard. Józefa Glempa**.

*Karta z kroniki parafialnej
w Szaradowie.*

Fot. Henryk Sowa, 2017 r.

18.12.1984 r. ks. kard. Józef Glemp poświęcił kościół po rozbudowie, a 17.12.2009 r. przybył po 25 latach do Szaradowa, aby uświetnić jubileusz. Inicjatorem upamiętnienia był ks. proboszcz Piotr Renkel.

TUR IZBA PAMIĘCI HUTNICTWA SZKŁA

Świetlica, ul. Brzozowa 2

W świetlicy wiejskiej od kilku lat czynna jest ekspozycja pt. „Szkłany Tur”, która związana jest z hutnictwem szkła w tej miejscowości.

Uroczyste otwarcie ekspozycji odbyło się 9.06.2012 r. i połączone z oddaniem do użytku nowej świetlicy i remizy. Szklane ekspozyty, narzędzia, archiwalia i inne pamiątki przez lata gromadzili mieszkańcy. Posłużyło to pracownikom Muzeum Ziemi Szubińskiej i Urzędu Miejskiego w Szubinie do stworzenia interesującej ekspozycji. By zwiedzić ekspozycję, należy skontaktować się z Szubińskim Domem Kultury.

Fot. Kamila Czechowska, 2012 r.

TUR TABLICA PAMIĄTKOWA

Szkoła, ul. Bydgoska

Tablica pamiątkowa na budynku szkoły podstawowej w Turze znajduje się po prawej stronie od wejścia.

Upamiętnia zamordowanie w Żninie 9.11.1939 r. przez Niemców nauczyciela i jednocześnie kierownika tej szkoły – **Józefa Rumińskiego**. Tablica znajduje się w Rejestrze Miejsc Pamięci Narodowej miasta i gminy Szubin.

Odstąpienie tablicy w Turze.

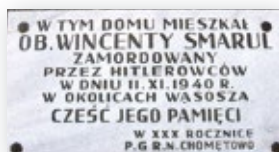
Fot. Anna Duda, 2007 r.

WĄSOSZ TABLICA PAMIĄTKOWA

ul. Słoneczna

W centrum wsi, na ścianie budynku, w którym mieszkał **Wincenty Smarul**, widnieje tablica z jego nazwiskiem.

Wincenty Smarul był mieszkańcem Wąsosza, zajmował się szewstwem. Został zamordowany przez Niemców przy torach w okolicach Wąsosza 11.11.1940 r. Tablica została ufundowana przez Gromadzką Radę Narodową w Chomętowie we wrześniu 1969 r. Tablica znajduje się w Rejestrze Miejsc Pamięci Narodowej miasta i gminy Szubin.

Fot. Mariola Polańska, 2007 r.

Zenon Erdmann podczas objazdu miejsc pamięci.
Fot. Jan Głodek.

WĄSOSZ – SŁUPY SCHRON NR 2

Na skraju nieużytku rolnego

Na wysokości kapliczki przy drodze Wąsosz – Słupy, około 350 m od drogi, na skraju nieużytku rolnego usytuowany jest tradytor do ognia jednostronnego, skierowany w stronę drogi.

Fot. Bartosz Szymczak, 2017 r.

Kąt głównej linii ognia wynosi 225 stopni. Dostęp do obiektu jest ograniczony i prowadzi przez pole uprawne.

Fot. Kamila Czechowska, 2008 r.

WĄSOSZ SCHRON NR 3

Przy drodze Szubin – Żnin

Między dawnym nasypem kolejowym a drogą Szubin – Żnin inżynierowie armii „Poznań” w 1939 r. zlokalizowali tradytor do ognia dwustronnego o głównych liniach ognia 290 i 170 stopni.

Fot. Kamila Czechowska, 2017 r.

Obiekt znajduje się w pasie planowanej drogi S5. W trakcie prac projektowych na wniosek Muzeum Ziemi Szubińskiej gmina Szubin zwróciła się o uwzględnienie zmiany lokalizacji i ocalenie obiektu. Przeniesienie planowane jest na koniec 2017 r. lub początek 2018 r.

Podczas rekonstrukcji.

Fot. Kamila Czechowska, 2013 r.

ZALESIE – MYCIELEWO **TABLICA MIŁOWA** Przy drodze

Na poboczu po lewej stronie drogi łączącej Zalesie z Myciewem znajduje się tablica. Ustawiona została na początku XX w., gdy nasze ziemie znajdowały się pod zaborem pruskim. Zawiera ona informacje w języku niemieckim. Informuje, że odległość do Szubina (Schubin) wynosi 10 km, a do Kcyni (Exin) 8 km. Wskazuje strzałkami kierunek do tych miast.

Fot. Tomasz Leśniewski, 2017 r.

ZAMOŚĆ **POMNIK**

Przy drodze krajowej

Przy drodze krajowej nr 5 stoi monumentalna bryła pomnika poświęconego pamięci powstańców wielkopolskich 1918-1919, a w szczególności bitwie o niemiecki pociąg pancerny z 18.02.1919 r. Pomnik autorstwa Rudolfa Rogattego stanął w tym miejscu w 1969 r. z okazji 50. rocznicy powstania wielkopolskiego.

Bryła pomnika składa się z dwóch elementów, na których widnieją orły w koronach oraz napisy sławiące bohaterstwo powstańców z roku 1919.

Fot. Włodzimierz Majewski, 2017 r.

W 1989 r. wmurowano od strony drogi wiodącej do Łochowa kamienną tablicę, która informuje o poległych 29 powstańcach w walce o niemiecki pociąg pancerny w 1919 r. Cały teren przy pomniku został wówczas ogrodzony metalowym ogrodzeniem i wyłożony płytami chodnikowymi oraz upiększony zielenią. Pomnik znajduje się w Rejestrze Miejsc Pamięci Narodowej miasta i gminy Szubin.

Odstąpienie pomnika, 1969 r.

Odstąpienie tablicy, 1989 r.

*Montaż replik na pomniku
po kradzieży metalowych elementów.*
Fot. Kamila Czechowska, 2013 r.

SZLAK TURYSTYCZNY IM. PŁK. HR. IGNACEGO MIELŻYŃSKIEGO

Trasa 12 km szlaku wiedzie z Rynarzewa do Szubina. Szlak warto rozpocząć przy kościele pw. św. Katarzyny w Rynarzewie.

Spod kościoła udajemy się ul. Szkolną na północ, mijamy kościół poewangelicki i idziemy przez rynek, skręcamy w lewo, w ul. Stolarską. Na skrzyżowaniu ul. Stolarskiej i Powstańców Wielkopolskich szlak skręca w prawo. Tu nawierzchnia zmienia się z asfaltowej na gruntową. Po ponad 0,5 km stajemy na moście na rzece Gąsawce, a następnie przekraczamy tory kolejowe. Po ponad 3 km przy kapliczce udajemy się w lewo. Na kolejnym skrzyżowaniu idziemy prosto, na prawo można dojść do Turu, na lewo do Szkocji. Przez dwa kolejne skrzyżowania (w 5 km) szlak prowadzi prosto. Po przebyciu połowy długości trasy przed nami kolejne skrzyżowanie dróg polnych. Niebieski szlak prowadzi prosto. Na rozwidleniu dróg szlak skręca w lewo. Za usytuowanymi przy drodze zabudowaniami szlak skręca w lewo i prowadzi do Szubina. Idąc prosto, także dotrzemy do grodu Sędziwoja.

Płk Ignacy Mielżyński (1871-1938) urodził się 19.02.1871 r. w Chobienicach. Rodzina posiadała tytuł hrabiowski. Kształcił się w Berlinie i Dreźnie. Służył w wojsku niemieckim. W szeregach powstańców wstąpił 30.12.1918 r. Do 31.01.1919 r. dowodził kompanią, był szefem sztabu i dowódcą odcinka łabiszyńskiego Frontu Północnego. Kierował akcjami na Rynarzewo i kilkakrotnie osobistym męstwem przyczynił się do ura-

towania trudnej sytuacji na froncie. Następnie brał udział w I powstaniu śląskim i wojnie polsko-bolszewickiej. Posiadał duży majątek ziemski. Zmarł 11.01.1938 r. w Iwnie.

Fot. Katarzyna Cieniuch, Kamila Czechowska, 2013 r.

Wybrana bibliografia:

Adamczewski P.S., Historia modlitwą i pracą pisana. Dzieje kościoła i parafii św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Rynarzewie (1299-2003), Rynarzewo – Żnin 2013; Berend G., Słupy – kościół św. Wita. Zarys dziejów, Gniezno 1994; Boguszyński M., W kręgu Eskulapa, Bydgoszcz 2014; Czechowska K., Szubin. Spacer z historią w tle, Szubin 2015; Czechowska K., Przewodnik po miejscach pamięci powstania wielkopolskiego, Szubin 2012; Czechowska K., opracowania dotyczące historii regionu publikowane i niepublikowane, w zbiorach autorki; Duch i czas, cz. I-VII, 2005-2011; Dzieje Szubina, pod red. M. Biskupa, Szubin 1974; „Dziennik Bydgoski”, „Dziennik Poznański”; Erdmann Z., Bohater wojny obronnej ppor. Józef Suplicki, Szubin 1992; Erdmann Z., Informator o miejscach pamięci narodowej na terenie miasta i gminy Szubin, Szubin 1980; Erdmann Z., Ziemia szubińska pamięta, Szubin 2000; Erdmann Z., Szubin 1918-1919, Szubin 1994; Erdmann Z., Moje życie w XX stuleciu 1918-2001, Szubin 2002; Erdmann Z., opracowania dotyczące historii regionu, maszynopisy w zbiorach Muzeum Ziemi Szubińskiej; Jankowski J., Swastyka nad Szubinem, Poznań 1960; Jacewicz W., Jan W., Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939-1945, Warszawa 1978; Lewandowski W., Bój o Szubin, Poznań 1936; Powiat szubiński, zebrał i opracował S. Kłodziński, Szubin 1935; Powstanie Wielkopolskie na Pałukach i Krajnie, pod red. K. Czechowskiej, P. Adamczewskiego, Szubin 2006; Przewodnik po miejscach pamięci narodowej Miasta i Gminy Szubin, pod red. K. Czechowskiej, Szubin 2007; „Szubiński Pelikan”; Zielonka J., Zagadka gostyńskiego „Czarnego Legionu”, [w:] Drezdeński szafot, pod red. R. Sierchuła, Poznań 2015, s. 97-104

oraz

opracowania i archiwalia Muzeum Ziemi Szubińskiej im. Zenona Erdmanna, zasoby strony internetowej www.muzeum.szubin.net i strony o powstaniu wielkopolskim 1918-1919 www.powstanie.szubin.net, Wielkopolskiego Towarzystwa Genealogicznego Gniazdo (www.wtg-gniazdo.org/), www.wikipedia.pl, www.brzozki.fr.pl, parafii pw. św. Marcina bpa w Szubinie; parafii św. Wita w Słupach, Urzędu Stanu Cywilnego w Szubinie, Urzędu Miejskiego w Szubinie, Zespołu Szkół w Rynarzewie, Piotra S. Adamczewskiego, Waldemara Baszaka, Piotra Bembenka, Kamili Czechowskiej, Romualda Kempiańskiego, Kazimierza Łobody, Grzegorza Pleszyńskiego, Danuty Siewkowskiej.

Autor tekstów, koncepcji, projektu:
Kamila Czechowska

Korekta:
Katarzyna Tatar
Ligia Podgórska

Wykorzystane archiwalia pochodzą ze zbiorów
Muzeum Ziemi Szubińskiej im. Zenona Erdmanna
lub zbiorów osób prywatnych.

Licencja Creative Common

Uznanie autorstwa - Użycie
niekomercyjne - Bez utworów zależnych
4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-ND 4.0)

Wydawca:
Muzeum Ziemi Szubińskiej im. Zenona Erdmanna
ISBN 978-83-934180-5-3
Szubin 2017 r.

Projekt i przygotowanie do druku:
Wydawnictwo Pejzaż, Bydgoszcz

Druk i oprawa:
Drukarnia Abedik, Bydgoszcz

Dofinansowano ze środków Muzeum Historii Polski
w Warszawie w ramach Programu „Patriotyzm Jutra”.